

Mijn vrijheid, jouw vrijheid

kleur
op school

★ Vrijheid voor iedereen ★ Vrijheid is niet vanzelfsprekend ★ Inspirerende vrijheidsverhalen

Thema Mijn vrijheid, jouw vrijheid

Inhoud

Thema: Mijn vrijheid, jouw vrijheid	2
Didactische lijn per bouw <i>door Tamar Kopmels</i>	4
Zoek de spirit! <i>door de redactie</i>	6
LESSEN GROEP 1 & 2 <i>door Annemarie Jongbloed</i>	
Les 1. Vrij of niet?	8
Les 2. Moeten	10
Les 3. Mogen	12
Les 4. Vrij om te zeggen wat je vindt	14
Les 5. Wat is vrijheid?	16
LESSEN GROEP 3 & 4 <i>door Petra van Helden</i>	
Les 1. Ik voel mij vrij!	18
Les 2. Grenzen aan vrijheid?	20
Les 3. Onvrij!	22
Les 4. Voorwaarden voor vrijheid	24
Les 5. Ik ben blij want ik ben vrij!	26
LESSEN GROEP 5 & 6 <i>door Jeroen Hoogerwerf</i>	
Les 1. Vrijheid is ...	28
Les 2. Vrij om te kiezen?	30
Les 3. Mijn vrijheid, jouw vrijheid	32
Les 4. Je gedachten zijn vrij!	34
Les 5. Koester de vrijheid	36
LESSEN GROEP 7 & 8 <i>door Marjan Bosch</i>	
Les 1. Vrij in mezelf	38
Les 2. Atlas van de Vrijheid	40
Les 3. Wat als ...?	42
Les 4. Slaaf of vrij?	44
Les 5. Vrije voorbeelden	46
Kleur bekennen <i>door Tamar Kopmels</i>	48
Handig bij <i>Kleur op school</i>	49

Colofon

Kleur op school, levensbeschouwing vanuit sociaal-emotionele thema's

www.kleuropschool.nl

Redactie

Tamar Kopmels, hoofdredacteur
Marjan Bosch, Petra van Helden, Jeroen Hoogerwerf,
Annemarie Jongbloed

Eindredactie

Mayke Peters (Woordkracht)

Raad van Advies

Yusuf Altuntas, Bas van den Berg, Arie de Bruin,
San van Eersel, Bas Levering, Monique Leygraaf

Illustraties

Iris Boter (groep 1 & 2), Petra Heezen (groep 3 & 4),
Tirza Beekhuis (groep 5 & 6), Wendelien van den Erve
(groep 7 & 8)

Foto's

Foto omslag: 16889548 © Pavel Losevsky |
Dreamstime.com
Binnenkant omslag: De Schreeuw van Jeroen
Henneman (2007). Foto © Pieter Hoekstra.

Vormgeving

Ester Eijkmans, www.estereijkmans.nl

Uitgever

Levendig Uitgever
Jeroen Hoogerwerf
Evenaar 10
3454 SN De Meern
t 06 – 226 13 701
e kleur@levendiguitgever.nl
i www.kleuropschool.nl
twitter: @kleuropschool
facebook.com/kleuropschool
ISSN 2468-0850

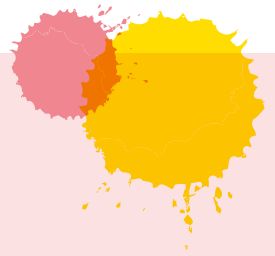
Proefabonnement

U kunt *Kleur op school* geheel vrijblijvend uitproberen met een proefabonnement. Dit kost € 50,- en wordt in overleg op maat samengesteld.

Abonnementenadministratie

t 06 – 226 13 701
e kleur@levendiguitgever.nl

Alle rechten voorbehouden. Het is abonnees toegestaan voor eigen gebruik uit *Kleur op school* te kopiëren. Overname uit *Kleur op school* is zonder voorafgaande toestemming van de uitgever niet toegestaan.

Mijn vrijheid, jouw vrijheid

Als redactie bedenken wij altijd al meer dan een jaar tevoren welke thema's er in een jaargang worden behandeld. Of die uiteindelijk aansluiten bij de actualiteit, is altijd maar afwachten. Bij het ter perse gaan van dit nummer stonden de kranten vol van de vluchtelingenstroom en trilden we nog na van de aanslagen in Parijs. En als dit nummer op scholen in de bus rolt, is er misschien alweer ander wereldnieuws dat raakt aan het thema vrijheid. We kunnen dus niet om de actualiteit in de wereld heen bij dit nummer. Tegelijkertijd willen we het thema vrijheid breed benaderen, en dicht bij de beleavingswereld van kinderen insteken.

Mijn vrijheid

Wat is dat eigenlijk, je vrij voelen? Hoe voelt het om vrij te zijn? Waarin ben je vrij? In alle groepen starten we met deze vraag. Is vrij zijn synoniem aan: doen waar je zin in hebt, niet naar regels hoeven luisteren, denken wat je wilt, zelf mogen kiezen, niks moeten? De kinderen ontdekken allerlei aspecten van het woord 'vrij'. Ze onderzoeken waarin ze vrij zijn, hoe dat voor ze is, en waarin ze (nog) niet vrij zijn. Dat gaat over alledaagse vrijheden die kinderen in hun leven tegenkomen: van vrij zijn om te kiezen wat voor kleren je aantrekt (bij de jongste kinderen), tot de vrijheid om niet mee te gaan naar een saaie verjaardag (in de hoogste groepen). De kinderen ontdekken dat daarin ook verschillen zijn: dat de een meer mag of moet dan de ander, en dat je vrijheid verandert naarmate je ouder wordt. Ook ontdekken ze dat er verschillen zijn in wat je mag denken, wat je mag zeggen en wat je mag doen.

Vrijheid is niet vanzelfsprekend

In de volgende lessen verruimen de kinderen hun blik. Ze ontdekken dat de vrijheid die we hier in Nederland kennen, helemaal niet zo vanzelfsprekend is. In andere landen en in andere tijden is de vrijheid zoals we die hier en nu kennen, ver te zoeken. De leerlingen van de hogere groepen onderzoeken situaties van onvrijheid in andere landen. In groep 5 tot en met 8 maken de kinderen kennis met Anne Frank. Dit past uiteraard ook mooi in de tijd van het jaar, waarin we op 4 mei oorlogsslachtoffers herdenken en op 5 mei de vrijheid vieren. Anne Frank laat mooi zien dat je in sommige situaties weliswaar niet vrij bent in je doen en laten, maar dat je altijd vrij bent om te denken (en in haar geval: in je dagboek te schrijven) wat je wilt.

Afspraken die zorgen voor vrijheid

Om te zorgen dat er geen onderdrukking en onvrijheid is, is het nodig dat mensen onderlinge afspraken naleven die waarborgen dat iedereen vrij kan zijn. Want zonder zulke regels kunnen situaties ontstaan waarin een persoon, een groepering of een land de macht grijpt, ten koste van de vrijheid van anderen – dat laat de geschiedenis immers zien. In groep 3 & 4 en 7 & 8 horen de kinderen hoe Mozes (Bijbel)/Moesa (Koran) zijn volk vrij maakt uit de slavernij. Ze leren hoe Mozes/Moesa van God regels krijgt, die we kennen als de tien geboden, om de vrijheid tussen mensen te waarborgen. In groep 5 & 6 maken de kinderen kennis met de rechten van de mens, als afspraken over samen leven in vrijheid. De kinderen bespreken het nut en de noodzaak van regels in hun eigen leven. Ook ontdekken ze de waarde van afspraken tussen mensen, om te zorgen dat iedereen vrij kan zijn. Overigens zal het duidelijk zijn dat je er met het opstellen van regels alleen nog niet bent. Het is pijnlijk te constateren dat sommige gelovigen die elkaar naar het leven staan en anderen hun vrijheid ontnemen, zich uiteindelijk beroepen op diezelfde tien leefregels ...

Mijn vrijheid, jouw vrijheid

Het zorgen voor vrijheid draait dus niet alleen om het maken van goede afspraken. Vrijheid staat of valt bij mensen die zich in hun doen en laten steeds afvragen: hoe kan ik vrij zijn zónder de vrijheid van de ander te beperken? Dat begint al bij de kleuters: Als ik met de blokken wil spelen, maar mijn vriendje wil in de poppenhoek, hoe lossen we dit dan op? Als ik iemands kleren niet mooi vind, ben ik dan 'vrij' om dat zomaar te zeggen? Soms betekent de vrijheid om te zeggen wat je vindt dat je iemand anders kwetst. Daarmee ontnem je die ander op een bepaalde manier ook een stukje vrijheid. Als een kind niet meer durft aan te trekken wat het wil, omdat andere kinderen er hun 'vrije mening' over geven, dan beperken zij de vrijheid van dat kind.

In alle groepen ontdekken de kinderen via de lessen dat er grenzen zijn aan hoe vrij je bent: jouw vrijheid mag de vrijheid van anderen niet beperken. Als kinderen begrijpen hoe dat in het klein werkt (thuis, met vriendjes en op school), draag je bij aan een belangrijk aspect van burgerschapsvorming.

Vrijheid: burgerschap, sociaal-emotioneel, levensbeschouwelijk

Vrijheid kun je zien als een typisch 'burgerschapsthema'. De lessen dragen immers bij aan het bewustzijn dat vrijheid in de samenleving iets is waar kinderen (uiteindelijk) ook verantwoordelijk voor zijn. In *Kleur op school* benaderen we ieder thema ook vanuit een levensbeschouwelijke en sociaal-emotionele invalshoek. Het sociaal-emotionele aspect vertaalt zich naar het inzicht dat kinderen door hun eigen gedrag de vrijheid van een ander kunnen beperken. Kinderen leren dat ze rekening moeten houden met de gevoelens van anderen.

Het levensbeschouwelijke aspect zie je bijvoorbeeld terug in de verhalen van Mozes/Moesa. Deze verhalen gelden zowel in de islam als het jodendom en het christendom als kernverhalen. Ze vertellen over lijden en bevrijding, en over hoop op een betere wereld. Ook op andere manieren komen voorbeeldfiguren die strijden voor de vrijheid aan de orde. Deze verhalen en mensen kunnen kinderen inspireren in hun verlangen naar en strijd voor meer vrijheid. Zodoende dragen deze voorbeelden bij aan identiteitsontwikkeling en aan de vorming van een eigen kijk op het leven: een levensbeschouwing.

Mijn vrijheid, jouw vrijheid in het kort

- Vrijheid is niet vanzelfsprekend
- Zorgen voor je eigen vrijheid én voor die van een ander
- Samen zorgen we voor vrijheid voor iedereen
- Inspirerende vrijheidsverhalen en vrijheidsstrijders

Didactische lijn per bouw

GROEP 1 EN 2

Bij jonge kinderen is er vaak nog een vanzelfsprekend gevoel van vrijheid. Ze 'zijn' immers gewoon, en ze voelen zich meestal nog vrij om te doen en laten waar ze zin in hebben. Als ze eenmaal naar school gaan, merken ze dat er grenzen zijn aan vrijheid. Spelenderwijs ontdekken de kinderen van groep 1 & 2 in deze lessen de betekenis van het begrip vrijheid.

In les 1 worden de kinderen zich bewust van verschillende vormen van vrijheid. Ze ontdekken in de speelzaal het verschil tussen vrij en gevangen zijn. In les 2 onderzoeken de kinderen het verschil tussen mogen en moeten. Ze spelen het spel 'commando pinkelen' en verkennen welke dingen ze in hun eigen leven mogen en moeten. In les 3 verdiepen ze dit door te onderzoeken welke dingen kinderen wel en niet mogen kiezen. Ze moeten in de les schilderen, maar ze mogen kiezen wát ze schilderen. In les 4 ervaren kinderen beperkingen van vrijheid bij het samen spelen. Als je met elkaar speelt, mag je dan aan elkaar vertellen of je iets wel of niet wilt doen? Ze leren dat ze vrij zijn om te zeggen wat ze vinden, maar tegelijkertijd ook rekening moeten houden met de gevoelens (en de vrijheid!) van anderen. In les 5 ontdekken de kinderen dat zelf kiezen een gevoel van vrijheid geeft. Maar je kunt pas echt goed kiezen als je hebt ervaren waar je voor kiest. Dus mogen ze eerst proberen wat ze willen doen, en dan kiezen. Ze vieren hun eigen vrijheid.

Les	Titel van de les	Vaardigheden	Leerlijn	Werkvormen Kern
Les 1	Vrij of niet?	 ?	Vrij tegenover niet vrij	
Les 2	Moeten	? 	Wat moet en wat mag?	
Les 3	Mogen	? 	Kiezen of niet kiezen	
Les 4	Vrij om te zeggen wat je vindt	 	Vrij je mening geven	
Les 5	Wat is vrijheid?	? 	Vieren van vrijheid	

GROEP 3 & 4

Het vrije gevoel dat kinderen in de onderbouw misschien nog hadden op school, is in groep 3 & 4 meestal voorgoed voorbij. Kinderen 'moeten' steeds meer. In deze lessen verbreden ze hun horizon voor wat betreft het begrip vrijheid. Ze ontdekken dat vrij zijn niet vanzelfsprekend is. Ook ontdekken ze wat de waarde van regels kan zijn.

In les 1 verkennen de kinderen het gevoel van vrijheid. Ze bedenken welke situaties bij hen een vrijheidsgevoel oproepen, en verbeelden het gevoel van vrijheid in spel en creativiteit. In les 2 onderzoeken de kinderen wanneer ze in hun de vrijheid worden begrensd. Ze verkennen of daarin verschil is tussen vrijheid in zeggen, denken en doen. In les 3 onderzoeken de kinderen hoe het is om echt onvrij te zijn. Ze verkennen het verschil tussen 'iets moeten' en 'onvrij zijn'. Ze horen een verhaal over Mozes/Moesa uit de Bijbel en de Koran, die ziet hoe zijn volk gebukt gaat onder de slavernij in Egypte. In les 4 horen ze hoe Mozes/Moesa van God regels krijgt die zorgen voor vrijheid voor iedereen. De kinderen denken na over het belang van dit soort leefregels in hun eigen leven. Hoe zorg je ervoor dat de vrijheid van de een niet ten koste gaat van de vrijheid van de ander? In les 5 vieren de kinderen hun eigen vrijheden. Zij kiezen in vrijheid voor een opdracht waarin zij hun waardering voor vrijheid verbeelden.

Les	Titel van de les	Vaardigheden	Leerlijn	Werkvormen Kern
Les 1	Ik voel mij vrij!	 	Vrijheid voelen	
Les 2	Grenzen aan vrijheid?	? 	Grenzen aan vrijheid	
Les 3	Onvrij!	 	Niet vrij zijn	
Les 4	Voorwaarden voor vrijheid	 	Regels om vrij te zijn	
Les 5	Ik ben blij want ik ben vrij!	 	Vieren van vrijheid	

GROEP 5 & 6

De wereld van de leerlingen in groep 5 & 6 wordt steeds groter. Ze gaan zien wat hun eigen mogelijkheden zijn. In deze lessenreeks ontdekken de leerlingen dat vrijheid niet vanzelfsprekend is. Ze ontdekken dat er ook grenzen zijn aan vrijheid.

In les 1 gaan de leerlingen op zoek naar wat vrijheid betekent. Leidraad hierbij is een verhaal over de zoektocht van twee jongens naar vrijheid. In les 2 bekijken de leerlingen welke vrijheid je hebt om keuzen te maken, naar aanleiding van een fabel over een zwerfhond en een waakhond. Zo komen ook meteen de grenzen aan vrijheid aan bod. In les 3 onderzoeken de leerlingen welke vrijheden er zijn en hoe vrijheden op elkaar inwerken. Via de belevenissen van drie fictieve schoolkinderen onderzoeken ze vragen als: Ben je zomaar vrij om te zeggen wat je ergens van vindt? Als ik vrij ben, kun jij dan nog vrij zijn? In de voetsporen van Anne Frank en haar ervaringen in Het Achterhuis gaan de leerlingen in les 4 aan de slag met de vrijheid van gedachten. Waar ben je nog vrij, als je opgesloten zit in een kleine ruimte met heel veel mensen? Tot slot gaan ze in les 5 zelf de vrijheid in de klas ervaren, onder andere met een rollenspel. Hoe vrij ben je zelf? En hoe vrij laat je anderen?

Les	Titel van de les	Vaardigheden	Leerlijn	Werkvormen Kern
Les 1	Vrijheid is ...		Vrij voelen	
Les 2	Vrij om te kiezen?		Voor-/nadelen van vrijheid	
Les 3	Mijn vrijheid, jouw vrijheid		Ik vrij, jij vrij?	
Les 4	Je gedachten zijn vrij!		Vrij om te denken	
Les 5	Koester de vrijheid		Zorgen voor vrijheid	

GROEP 7 & 8

Leerlingen in de bovenbouwleeftijd ruiken af en toe al aan de vrijheid. Ze krijgen steeds meer ruimte en mogelijkheden om eigen keuzen te maken. Maar meer vrijheid betekent ook meer verantwoordelijkheid. In deze lessen ontdekken ze het spanningsveld tussen je eigen vrijheid en het zorgen voor de vrijheid van de ander. Ze ontdekken hoe dit speelt in hun eigen leven in het klein, en in de samenleving in het groot. Ze maken door de lessen heen samen een 'Atlas van de Vrijheid'.

In les 1 onderzoeken de leerlingen hun eigen vrijheden en onvrijheden. Wat mag ik (al) zelf kiezen, en wat (nog) niet? Ze maken voor zichzelf een eigen 'landkaart van de vrijheid', als vingeroefening voor de landkaart die ze in de rest van de lessen in een groepje gaan maken. In les 2 verbreden de leerlingen hun horizon en verkennen ze hoe vrijheid een rol speelt in de samenleving en de wereld. Ze starten met de *Atlas van de Vrijheid*. In les 3 maken ze kennis met de onvrije situatie waarin Anne Frank verkeerde. Ze onderzoeken hoe het is om echt beperkt te worden in je mogelijkheden en keuzen. Op de landkaart voegen ze het *Gebied van Onvrijheid* toe. In les 4 horen ze het verhaal van Mozes/Moesa. Hij bevrijdt zijn volk uit de slavernij en krijgt van God leefregels die vrijheid tussen mensen waarborgen. Het verhaal laat zien hoe mensen zich er in een lastige situatie doorheen kunnen slaan door de belofte van vrijheid. In les 5 maken de leerlingen kennis met strijders voor vrijheid. Ze denken na over wat hen aanspreekt in deze voorbeeldfiguren. Alle kaarten van de groepjes samen vormen nu een rijke *Atlas van de Vrijheid*.

Les	Titel van de les	Vaardigheden	Leerlijn	Werkvormen Kern
Les 1	Vrij in mezelf		Mijn vrijheid	
Les 2	Atlas van de Vrijheid		Dimensies van vrijheid	
Les 3	Wat als ... ?		Onvrijheid	
Les 4	Slaaf of vrij?		Belofte van vrijheid	
Les 5	Vrije voorbeelden		Vrijheidsstrijders	

Zoek de spirit!

Spiritizers zijn oefeningen die je op elk moment kunt inzetten. Je kunt ze gebruiken als start van de dag of de les. Of om te zorgen voor rust, aandacht en concentratie op de dag. Het zijn beleavingsgerichte oefeningen. Ze nodigen de kinderen uit om levensbeschouwelijke vaardigheden te ervaren met hun ademhaling, hart en lijf. De spiritizers in dit nummer hebben op verschillende manieren een relatie met het thema *Mijn vrijheid, jouw vrijheid*.

1. Vrijheid inademen

DOEL de kinderen ervaren hoe je vrijheid kunt voelen door ademhaling

Vraag de kinderen stevig te gaan zitten, met hun rug tegen de leuning en hun beide voeten stevig op de grond. Als ze willen, mogen ze hun ogen dichtdoen. Vertel dan met rustige stem:

Sluit je ogen en ontspan. Probeer niet aan andere dingen te denken, maar alleen te luisteren naar je ademhaling. Voel de lucht in en uit je lichaam stromen. Blijf rustig doorademen.

Stel je dan voordat de lucht die je inademt, vrijheid is. Adem in en voel de vrijheid in je stromen. De vrijheid stroomt door je hele lijf ... Adem uit en voel je spanningen, nare ervaringen en boosheid wegvloeien met de lucht die je uitademt ... Adem dan weer rustig in en voel de vrijheid weer in je stromen. Adem dan weer rustig uit en geef je angsten en je boosheid aan de lucht mee.

Zuig nog een keer stevig de lucht, de vrijheid in. Adem nog een keer stevig je boosheid, boze dingen uit. Je bent nu helemaal tot rust gekomen en vrij.

Laat de kinderen nog een paar keer in- en uitademen. Zeg dan dat ze hun ogen weer rustig mogen opendoen. Laat eventueel een paar kinderen vertellen of ze de vrijheid ook echt konden voelen bij het inademen.

2. Bewegen in vrijheid

DOEL de kinderen bewegen op eigen wijze in vrijheid

Deze oefening kan worden gegeven tijdens een gymles of buiten op het schoolplein. Laat de kinderen op een eigen plek gaan staan in de open ruimte. Als ze een eigen plek hebben gevonden, vertel dan dat ze op reis mogen gaan als de muziek begint. De reis begint met lopen als de muziek start. Wanneer de muziek stopt, mogen de kinderen hun manier van reizen veranderen, bijvoorbeeld springen, huppelen, kruipen, galopperen. Vrijwel alle muziek is hiervoor geschikt, maar het is het leukst als de muziek steeds van ritme verandert (vaak bij klassieke muziek). Laat de kinderen wel rekening houden met elkaar, er zitten altijd grenzen aan vrijheid!

Bij de jongere kinderen kun je zelf aangeven wat de nieuwe manier van reizen is.

NODIG
• muziek

3. Bevrijdingstikkertje

DOEL de kinderen maken op een speelse manier kennis met gevangen en vrij zijn

Speel deze variant op het overbekende 'tikkertje met verlos'. Leg op twee plekken in de gymzaal een mat neer. Deze matten vormen de gevangenissen. Alle gevangenen zijn ontsnapt. Stel twee of drie tikkers aan. Zij zijn de gevangenbewaarders. Hoe groter de groep die meedoet, hoe meer gevangenbewaarders je kunt inzetten voor een goed verloop van het spel. De ontsnapte gevangenen die getikt worden gaan op een van de matten staan, weer terug de gevangenis in. Zij kunnen worden bevrijd door de vrije gevangenen via een *high five*. Als alle ontsnapte gevangenen op de matten staan, dus weer gevangen zijn, eindigt het spel. Mocht het te lang duren, stel dan extra gevangenbewaarders (tikkers) aan.

4. Samen kijken naar *De schreeuw*, Jeroen Henneman

DOEL de kinderen maken kennis met vrijheid van meningsuiting aan de hand van een kunstwerk

Kijk samen met de kinderen naar de foto van kunstwerk *De Schreeuw** (zie tweede pagina). Wat zien ze op de foto? Laat de kinderen vertellen wat ze zien. Help eventueel met de volgende vragen: Hoeveel gezichten zie je? Zijn alle gezichten hetzelfde? Wat zou het kunstwerk uitbeelden?

Vertel dat het beeld verloopt van een gesloten mond naar een helemaal open mond; van iemand die zwijgt naar iemand die heel hard schreeuwt. Vraag de kinderen wat zij denken dat het beeld roept.

Lees het volgende gedicht voor.

*Het vrije woord
gesproken in vrijheid
door ieder mens*

*Het vrije woord
dat krijg je niet stil
het zal nooit zwijgen*

*Het vrije woord
Is voor iedereen
die het maar horen wil*

*Het vrije woord
wordt zachtjes gesproken
of uitgeschreeuwd.*

Laat de kinderen ook een gedicht of tekening maken over het vrije woord.

*Toelichting bij *De Schreeuw*:

Dit kunstwerk is ontworpen door kunstenaar Jeroen Henneman. Het staat in het Oosterpark in Amsterdam. *De Schreeuw* is gemaakt ter nagedachtenis aan journalist en filmmaker Theo van Gogh, die een groot voorstander was van het recht op vrije meningsuiting. Maar om die reden is Van Gogh wel vermoord door iemand die vond dat je niet zomaar iedereen mag beledigen.

5. Vrijheid

DOEL de kinderen ervaren wat vrij zijn is aan de hand van een filmpje en door zelf te dansen

Bekijk en beluister het lied *Think* van Aretha Franklin (uit de film *The Blues Brothers*). Laat de kinderen goed bekijken op welke manier 'freedom' in de clip/de film terugkomt. Geef de kinderen de mogelijkheid om vrij te dansen zoals in de clip/het filmfragment. Zoek dus eventueel een grotere ruimte op dan het klaslokaal.

Twée aapjes

Abel Aap slingert aan de takken in zijn hok. Van de ene tak naar de andere.
Soms klemt hij zich vast aan de tralies. 'Oe, oe, oe!'
Wat roept hij? Zou hij eruit willen?

Ansje Aap ligt op haar zij op een boomstam. Ze rekt zich uit.
Daarna draait ze zich om op haar rug en sluit haar ogen.
Zou ze het fijn vinden in het hok in de dierentuin?

Poink! Abel springt boven op het voorhoofd van Ansje. 'Oe, oe!'
Ansje duwt Abel weg met haar poot. Abel valt op de grond.
Maar hij staat meteen weer op en klimt nu op de buik van Ansje.
Weer duwt Ansje hem weg. Deze keer blijft Abel stevig zitten.
Hij trommelt met zijn handen op Ansjes buik.

Nu schiet Ansje overeind, waardoor Abel op de grond valt. Als hij rechtop gaat staan, staat Ansje voor hem met haar handen in haar zij. 'Oe, oe!', roept ze met een zware stem. Dat klinkt boos.

Dan steekt Abel zijn handen uit en kietelt Ansje onder haar armen.
Ansje rent weg, maar Abel komt haar achterna. 'Oe oe!', lacht hij.
Maar Ansje lacht niet. Ze klemt zich vast aan de tralies. Zou Ansje er nu uit willen?

GROEP 1 & 2

Les 1 Vrij of niet?

DOEL de kinderen onderzoeken het verschil tussen vrij zijn en gevangen zijn

NODIG
• gymzaal of speellokaal met hoepels, banken of krijt

NODIG VOOR EXTRA
• boek uit de serie *Agent en Boef*

 Begin

Ga naar de gymzaal. Vertel de kinderen dat jij de visser bent, dat de kinderen de vissen zijn, en dat de hoepel het visnet is. Vang steeds een paar kinderen in de hoepel. De kinderen mogen uit de hoepel als ze door een vrije vis worden aangeraakt. Laat dan twee kinderen vissers zijn, daarna drie, enzovoorts, totdat ieder kind een keer heeft ervaren hoe het is om visser te zijn. Speel door tot ieder kind een keer is gevangen.

Ga in een kring zitten. Bespreek:

- Wanneer was je vrij?
- Wanneer niet?
- Wat vond je fijner: rennen (zwemmen) of vastzitten in een hoepel? Waarom?
- Hoe vond je het als je uit de hoepel mocht?
- Als je een vis zou zijn, zou je dan in een kom of in de zee willen zwemmen? Waarom?

 Kern

Lees het verhaal *Twee aapjes* van het werkblad voor.

- Waarom zou Abel vrij willen zijn en Ansje niet?
- Aan het eind van het verhaal lijkt dat andersom te zijn: Ansje wil uit het hok en Abel vindt het leuk in het hok. Waarom?
- Wie is er weleens naar de dierentuin geweest?
- Zitten alle dieren daar in hokken? (In de Apenheul niet.)
- En op de kinderboerderij?
- Waarom zitten dieren in dierentuin vaak in hokken, en op de kinderboerderij meestal niet?
- Is onze klas een hok? Waarom wel of niet?
- Hebben wij genoeg ruimte om te bewegen in de klas? En in de gymzaal?
- Welke dieren zijn er nog meer in de dierentuin?

Ga met de groep naar de gymzaal, speellokaal of het schoolplein. Vertel: Jullie mogen een dierentuin maken, want jullie gaan in groepjes 'hokken bouwen' (bijvoorbeeld met hoepels, banken, of krijttekeningen). Loop rond terwijl de kinderen hokken bouwen. Stel vragen aan de kinderen zoals: Waarop let je bij het bouwen van een hok? Past er een olifant in dit hok? Kan er eventueel nog eentje bij? Kunnen ze dan nog bewegen? Of zou de olifant liever alleen zijn? Laat de kinderen in de hokken spelen dat ze een – zelfgekozen – dier zijn.

 Afronden

Laat de kinderen de hokken afbreken. Nu lopen de dieren vrij rond in de dierentuin. De kinderen bewegen zich als hun zelfgekozen dier.

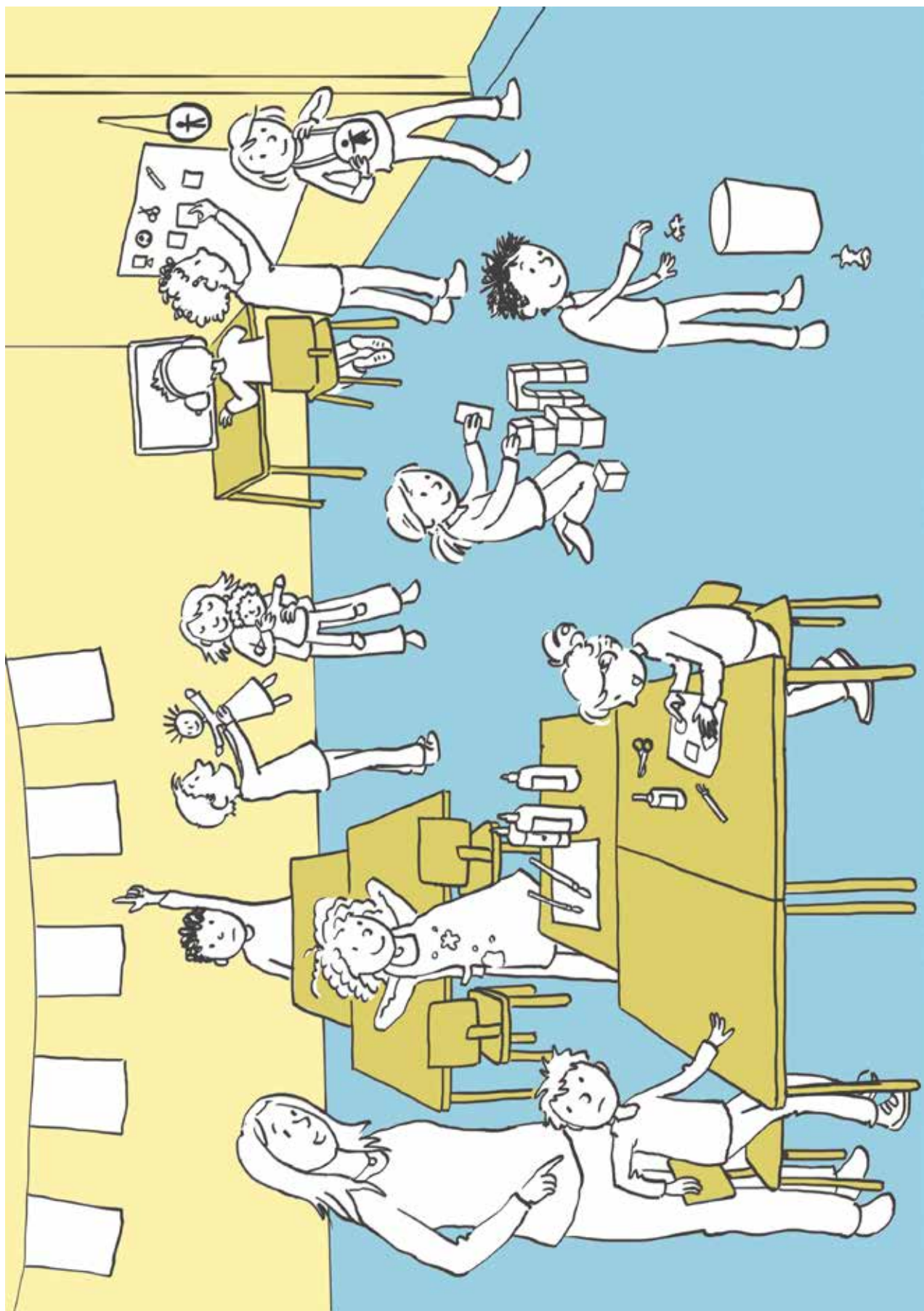
Bespreek na:

- Hoe gaat dat, als de dieren loslopen?
- Zijn er botsingen? Waarom wel of niet?
- Is het handig om regels af te spreken als de mensen vrij willen rondlopen op straat? Waarom wel of niet?
- En in de klas?

 Extra

- Lees een boek voor over agenten en boeven, bijvoorbeeld: *Agent en Boef* van Tjibbe Veldkamp (Lannoo, 2014).
- Of speel een poppenkastspel. Praat met de kinderen over vrijheid en gevangenschap.

Moeten of mogen?

GROEP 1 & 2

Les 2 Moeten

DOEL de kinderen zijn zich bewust van het verschil tussen 'moeten' en 'mogen'

Begin

Laat via kleuropschool.nl het filmpje zien over het meisje dat alleen naar de speeltuin wil gaan. Lach er zelf niet om!

Vraag de kinderen:

- Wat gebeurde er?
- Wie praat er tegen het kind? (Leg eventueel uit dat je de vader niet ziet omdat hij aan het filmen is.)
- Mag het kind alleen naar de speeltuin? Waarom niet?
- Wat vind jij daarvan?
- Hoe komt het dat het kind boos is?
- Mag jij alleen naar de speeltuin? Waarom wel/niet?
- Wat vind je daarvan?

Kern

Speel het spel 'Commando pinkelen'. In de kring leg je uit dat 'commando' betekent dat je iets MOET doen. Laat zien wat 'pinkelen' is: met je pinken op je benen tikken.

Laat ook de andere vier bewegingen zien: staan, wiebelen (op je billen), fladderen (met je handen en armen), vuisten (trommelen op je knieën.)

Leg uit: Alléén als jij 'commando' zegt, moeten de kinderen de door jou genoemde beweging maken. Als ze de beweging maken zonder dat je 'commando' hebt gezegd, zijn ze af.

Doe eerst enkele oefenronden. Pas als je zeker weet dat alle kinderen begrijpen wat de bedoeling is, ga je echt van start.

Herhaal de betekenis van het woord 'commando.' Dat is dus iets dat je moet doen.

Voer een gesprek aan de hand van de volgende vragen:

- Wat moet jij allemaal, bijvoorbeeld thuis of op school? Wat vind je ervan dat dat moet?
- Vind je het fijn dat juf of mama of papa zegt wat je moet? Vind je dat handig? Of bedenk je dat liever zelf? Waarom wel of niet?
- Wat mag jij? En wat vind je daarvan? Vind je het fijn om te kunnen kiezen? Waarom wel of niet?
- Is het goed of fijn dat er dingen moeten? Wat is er wel goed aan, en wat is er niet goed aan?
- Is het goed of fijn dat er dingen mogen? Wat is er wel goed aan, en wat is er niet goed aan?

Afronden Op het werkblad staat een kleurplaat. Hierop zie je dingen die kinderen moeten en dingen die kinderen mogen. Laat de kinderen eerst een kleur kiezen voor 'moeten' en een kleur voor 'mogen'. Laat ze vervolgens elke situatie op de kleurplaat inkleuren met de juiste kleur.

Extra

De kinderen *mogen* zich vrij bewegen in de gymzaal of op het schoolplein. Ze *moeten* niets! Vraag ze waarom dit 'vrij spel' wordt genoemd. Dit kan een opstapje zijn naar de volgende les, die over *mogen* gaat.

Kiezen of niet kiezen?

GROEP 1 & 2

Les 3 Mogen

DOEL de kinderen begrijpen het verschil tussen 'mogen' en 'moeten' en onderzoeken wat ze wel en niet vrij mogen kiezen

NODIG

- schilderbenodigdheden
eventueel: kopieën van werkblad

NODIG VOOR EXTRA

- afbeeldingen van schilderijen

Begin

Bespreek de situaties die op het werkblad staan. Vraag bij elke situatie aan de kinderen: Mag jij dit *wel* kiezen? Of mag je dit *niet* kiezen? Hoe vind je dat?

Benoem ook dat er verschillen kunnen zijn: sommige kinderen mogen bijvoorbeeld wel kiezen wat ze op hun brood nemen, andere niet. Ook kan het per situatie verschillen: soms mag je bijvoorbeeld wel zelf kiezen wat je aantrekt, soms niet.

- Van welke kleur houd jij?

Benoem de verschillende meningen: het ene kind houdt van blauw, het andere helemaal niet. De kinderen mogen eerlijk zeggen wat ze mooi vinden aan hun eigen schilderij.

- Welk schilderij vind je nog meer mooi?
- Wat vind je er mooi aan?

Houd het positief. Vraag alleen naar wat kinderen mooi en leuk vinden aan de schilderijen. Het uiten van de eigen mening is een bruggetje naar de volgende les.

Kern

Vraag de kinderen of ze nog weten wat een commando is. Zeg dan: 'Commando schilderen!' Leg uit: Vandaag *moet* iedereen een schilderij maken. Dat is een opdracht. Maar je *mag zelf* kiezen wat je schildert of tekent. Een dier, een mens of zomaar iets.

Laat de kinderen iets schilderen dat zij zelf willen. Laat ze ook zelf de kleuren kiezen/mengen die zij willen gebruiken.

Afronden

Bespreek na met de kinderen:

- Wat vond je van de opdracht?
- Vond je het fijn om zelf te kiezen wat je ging schilderen? Of vind je het fijner als de juf of meester zegt wat je moet gaan maken?
- Laat de schilderijen aan de kinderen zien.
- Wat vind je van je eigen schilderij?
- Wat vind je er mooi aan?

Extra

Bekijk afbeeldingen van schilderijen via kleurop-school.nl. Laat de kinderen hun mening geven. Welk schilderij spreekt hen wel of niet aan? Waarom wel of niet? Benadruk dat elk kind mag vinden wat het vindt, en dat ook mag zeggen. Vraag: Stel dat de schilder je zou kunnen horen. Hoe zou hij het vinden als je zegt dat je het schilderij mooi vindt? Hoe zou hij het vinden als je zegt dat je het schilderij lelijk vindt? Zou je het dan toch zeggen? Waarom? Zou je het ook anders kunnen zeggen? Geef eventueel een voorbeeld: 'Dat stukje vind ik mooi omdat ..., maar dat zou misschien anders kunnen, bijvoorbeeld ...'

Ik wil niet met jou spelen

Fatima zit in de kring. De juf praat, maar Fatima hoort haar niet. Zij kijkt naar buiten. Er ligt een bal op het plein. 'Voetballen!', denkt ze. 'Daar heb ik zin in!' Ze kijkt naar Mees. Met hem speelt ze vaak. Als hij nu in het doel gaat staan, dan kan zij proberen de bal langs hem te schieten. Ja, dat gaan ze doen, leuk! De bel gaat. 'Jullie zijn vrij, pak je jas maar', zegt juf. 'Tot morgen!'

*

Fatima rent naar de gang en pakt haar jas. 'Zullen we voetballen?', vraagt ze aan Mees. Mees schudt zijn hoofd: 'Nee.'

'Mag je niet van je moeder?', vraagt Fatima.
'Jawel', zegt Mees.
'O, kun je niet? Moet je ergens heen ofzo?'
'Ik **kan** wel,' zegt Mees, 'maar ik **wil niet** met je spelen.'
Fatima schrikt. Tranen springen in haar ogen.
'Dan niet!', roept ze. 'Dan speel ik ook nooit meer met jou!'

*

Nu schrikt Mees: 'Waarom niet?'
'Omdat jij niet met me wil voetballen', zegt Fatima.
'Ik vind voetballen niet leuk', zegt Mees. 'Ik heb thuis nieuwe lego. Daar wil ik graag mee spelen.'
Fatima zegt niets.
Dan vraagt Mees: 'Houd jij van lego? Wil je misschien bij mij spelen? Dan kunnen we samen iets bouwen.'
Fatima denkt even na. Dan lacht ze. 'Goed! Zullen we dan een voetbalveld maken van lego?'

GROEP 1 & 2

Les 4 Vrij om te zeggen wat je vindt

DOEL de kinderen experimenteren met vrijheid om te zeggen wat je vindt

Begin

Lees het verhaal van het werkblad voor: 'Ik wil niet met jou spelen'. Bespreek onderstaande vragen als je bij een sterretje in de tekst bent gekomen.

Vragen bij het eerste sterretje:

- 'Jullie zijn vrij,' zegt de juf. Wat bedoelt ze daarmee? (Als je niet op school hoeft te zijn, ben je vrij.)

- Wat doe jij graag als je vrij bent?

Bij het tweede sterretje:

- Waarom krijgt Fatima tranen in haar ogen?
- Heb jij weleens meegemaakt dat iemand niet met je wilde spelen?
- Hoe voelde jij je toen? Hoe ging jij daarmee om?
- Wat vind je er van dat Mees tegen Fatima zegt dat hij niet met haar wil spelen?

Bij het derde sterretje:

- Hoe komt het dat Mees niet met Fatima wil spelen?
- Wat vind je daarvan?
- Hoe voelt Fatima zich nu?
- Hoe komt dat, denk je?
- Vind jij dat iedereen mag zeggen wat hij wil?
- Waarom wel/niet?

Aan kinderen die moeite hebben met zoveel vrijheid kun je gezelschapsspelen aanbieden. Maak een praatje met hen:

- Welk spel kiezen ze?
- Waarom heeft een spel regels?

Speel zelf actief mee in de verschillende hoeken. Benoem (zonder te oordelen!) wat je ziet als het gaat om je mening geven, van mening verschillen, oplossingen bedenken. Bijvoorbeeld: Mohammed vindt dat ... Mira is het niet met hem eens. Fabian is het met iedereen eens.

Als iedereen het met elkaar eens is, kun je zelf eventueel aangeven dat jij het niet met hen eens bent. Wat gebeurt er dan? Benoem weer wat je ziet. Zo nodig doe je voor hoe je tot compromissen kunt komen. Voorkom een nare sfeer. Het is niet erg om het oneens te zijn met elkaar.

Afronden

Laat de kinderen vertellen over hun ervaringen: wat vonden ze prettig, handig en wat niet? Oordeel niet. Benoem neutraal wat je zag.

Kern

Laat de kinderen in de hoeken spelen. De opdracht is dat ze gaan samenwerken. Laat hen eerst met elkaar overleggen en dan pas beginnen met spelen.

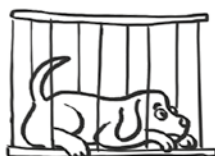
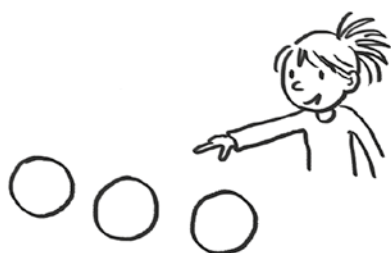
Geef voorbeelden om de kinderen te prikkelen tot overleg:

- de huishoek opnieuw inrichten;
- in de bouwhoek samen aan iets bouwen;
- in de poppenkast het verhaal naspelen (overleg is nodig, bijvoorbeeld over de rollen).

Extra

Speel een poppenspel voor de groep. Laat twee poppen met elkaar overleggen. De ene pop wil met lego spelen, de andere met blokken. Laat de poppen eerst allebei hun mening verkondigen. Laat ze daarna tot een compromis komen. Bijvoorbeeld: ze gaan een kasteel bouwen met een onderkant van blokken en met torens van lego.

Wat hoort er bij vrijheid?

GROEP 1 & 2

Les 5 Ik voel mij vrij

DOEL de kinderen verkennen het gevoel van vrijheid

NODIG

- vrije ruimte zoals speellokaal
- kopie van werkblad voor ieder kind

Begin

Besprek met de kinderen de ontdekkingen van de afgelopen lessen, eventueel aan de hand van hun werkstukken en de werkbladen. Laat de kinderen ook vertellen wat zij in de afgelopen vier lessen hebben beleefd en hoe ze dat vonden. Wat vonden ze leuk aan de lessen, wat niet?

Kern

Geef ieder kind een werkblad met afbeeldingen. Leg uit: Bekijk de plaatjes goed. Bedenk welke plaatjes volgens jou bij vrijheid horen. Kleur die plaatjes blauw. Benadruk dat er geen goede en foute antwoorden zijn.

Besprek eventuele verschillen in keuzen na: vraag de kinderen waarom ze vinden dat iets wel of niet met vrijheid te maken heeft.

Afronden

Vertel: Als je vrij bent, mag je veel zelf kiezen. Maar het is wel fijn als je al een beetje weet hoe iets is. Dan kun je beter kiezen. Daarom mag je nu in de gymzaal (of speellokaal of schoolplein) allerlei dingen gaan uitproberen, om te ontdek-

ken wat je leuk vindt. Daarna mag je vrij kiezen wat je het allerleukste vindt.

Laat de kinderen eerst kort iets proberen. Laat ze dan kiezen wat ze langer willen doen. Bijvoorbeeld: ringzwaaien, koprollen op de mat, over een omgekeerde bank lopen, klimmen in het rek, over dingen/over elkaar springen. Of buiten: in de zandbak spelen, fietsen, hinkelen, steppen, voetballen, touwtje springen.

Blijf ondertussen in gesprek met kinderen en vraag naar hun ervaringen. Is het fijn om zelf te kunnen kiezen? Helpt het om eerst alle onderdelen te hebben gedaan en daarna pas te kiezen?

Extra

Vraag: Als je alles zou kunnen kiezen, echt alles wat je maar wilt, wat zou je dan willen doen? Laat de kinderen dat uitbeelden. Doe het eerst zelf voor. Bijvoorbeeld vliegen, klimmen, lezen, ijsje eten. Vinden de kinderen de opdracht te moeilijk? Maak de opdracht dan concreter. Vraag ze bijvoorbeeld welke sport zij het allerliefst zouden willen doen, of wat ze het allerliefst zouden willen eten.

Wat geeft jou een vrij gevoel?

GROEP 3 & 4

Les 1 Ik voel me vrij

DOEL de kinderen verkennen het gevoel van vrijheid

NODIG

- vrije ruimte zoals speellokaal
- kopie van werkblad voor ieder kind

NODIG VOOR EXTRA

- boeken *Dromen van Vrijheid* en *Wat is vrijheid?*

Begin

Laat de kinderen hun schoenen uittrekken. Laat hen op matten liggen (in het speellokaal) of ontspannen op hun stoel zitten. Lees rustig voor: *Sluit je ogen en laat je meenemen in het verhaal ... Maak eerst je lichaam leeg. Laat alle zorgen en drukte uit je hoofd lopen ... Alle spanning zakt omlaag via je schouders, romp, benen, voeten, de grond in. Al je spieren zijn ontspannen. Je hoofd is helemaal rustig. Nu begin je aan je wandeling ... Op blote voeten loop je over het strand. Je voelt het warme zand tussen je tenen. De zee ruist, golven spoelen af en aan ... De zon schijnt en verwarmt jouw lichaam ... Een milde bries waait door je haren. Door je neus adem je diep in ... en weer rustig uit ... Je lichaam vult zich met frisse lucht ...*

Kijk om je heen op het strand. Bedenk wat je het liefste wilt gaan doen. Je bent vrij om te kiezen wat voor jou fijn voelt: in de golven springen, een zandkasteel bouwen, over het strand rennen, je verstoppen in de duinen, een radslag maken, een lied zingen ... Doe wat je wilt en neem hier voor de tijd (...).

Kom nu langzaam weer terug. Wiebel met je tenen en je vingers. Open langzaam je ogen. Neem het 'vrije gevoel' mee naar het hier en nu ...

Kern

Deel het werkblad uit.

Laat de kinderen de plaatjes omcirkelen van situaties waarin zij een vrij gevoel ervaren. Laat ze er zelf ook een situatie bij tekenen. Bespreek na.

Maak ruimte in de klas of in het speellokaal. Maak een kring. Laat de kinderen met hun

mimiek de volgende gevoelens uitspelen:

- Als je je vrij voelt, hoe ziet je gezicht er dan uit? Hoe kijken je ogen? Hoe staat je mond?
 - Als je je niet vrij voelt, omdat je opgesloten zit of je zorgen maakt, hoe ziet je gezicht er dan uit? Hoe staan je ogen? Hoe staat je mond?
- Laat ze dan door de ruimte lopen en met hun lichaamstaal de volgende gevoelens uitbeelden:
- Hoe loop je als je je vrij voelt?
 - Hoe loopt je als je je onvrij voelt (op je hoede, angstig, nerveus, enzovoorts)?

Verdeel de klas in tweetallen. Laat elk tweetal situaties bedenken waarin ze zich vrij voelen en laat hen die uitspelen. Laat enkele tweetallen hun stukje voor de klas presenteren. De klas mag raden welke situatie uitgespeeld wordt.

Afronden

Voer met de kinderen een gesprek over vrijheid.

Vraag:

- Wat is er fijn aan vrijheid?
- Kun je opgesloten zijn en je toch vrij voelen?
- Kun je vrij zijn en je toch opgesloten voelen?
- Is vrijheid belangrijk?

Extra

Boekentips:

- *Dromen van vrijheid* (Amnesty International/Levendig Uitgever, 2015). Dit boek is digitaal beschikbaar op kleuropschool.nl achter de login.
- *Wat is vrijheid?* van Oscar Brenifier (NBD/Biblion, 2009)

Wanneer ben ik vrij?

☐☐☐☐☐☐

GROEP 3 & 4

Les 2 Grenzen aan vrijheid?

DOEL de kinderen onderzoeken de grenzen van vrijheid

NODIG

- rood, groen en oranje kleurpotlood voor ieder kind
- kopie van werkblad voor ieder kind
- A4-uitdraai van symbolen zeggen, denken en doen voor elk groepje
- eventueel: muziek of muziekinstrumentjes

Begin

Geef ieder kind een kopie van het werkblad. Hierop wordt het verloop van de dag aangegeven. Laat ze met groen kleuren als ze in deze activiteit vrijheid ervaren, rood als ze het gevoel hebben dat ze niet vrij zijn, of oranje als hun gevoel er tussenin zit.

Kern

Verdeel de klas in groepjes. Geef elk groepje een uitdraai (van kleuropschool.nl) van de symbolen *doen* (handen), *zeggen* (mond) en *denken* (hoofd). Benoem steeds een situatie (zie onder). Laat de leerlingen bespreken of die situatie te maken heeft met *doen*, met *zeggen* of met *denken*.

Situaties:

- Een tekening maken.
- Iemand een duw geven.
- Een snoepje uit de pot pakken.
- Iemand knuffelen.
- Je jaloers voelen.
- Wensen dat je sterk genoeg bent om iemand in elkaar te slaan.
- Zeggen dat je iemands kleren niet mooi vindt.
- Lachen.

Laat ze vervolgens elke situatie in hun groepje bespreken: vinden ze dat ze vrij zijn om dit te doen/zeggen/denken, of dat ze hier niet (helemaal) vrij in zijn? Laat ze bespreken wanneer je in deze situatie te ver gaat.

Bespreek van enkele groepjes de uitkomsten. Laat de leerlingen zelf ook enkele situaties bedenken.

Afronden

Pak de drie symbolen voor denken, doen en zeggen er nog eens bij. Bespreek: Wanneer heeft vrijheid een grens in de dingen die je *doet*? Hoe is dat voor de dingen die je *zeft*? En *denkt*? Vertel tot slot: In je *doen* en *zeggen* ben je vrij. Maar er is een grens aan, omdat je rekening moet houden met hoe het voor anderen is. In je *denken* ben je helemaal vrij. Je kunt anderen geen kwaad doen met je gedachten (alleen misschien jezelf).

Extra

Laat de kinderen het verschil ervaren tussen 'vrij' en 'gereguleerd'. Geef de kinderen een instrument of laat ze trommelen op de tafel. Laat ze musiceren op jouw aanwijzingen.

Laat ze vervolgens 'vrij' musiceren. Bespreek:

- Welke van de twee vormen vind je leuk om te doen?
- Wanneer klinkt het mooi?
- Wanneer is het goed om 'vrij' muziek te maken?
- Wanneer is het goed om op aanwijzingen te musiceren?

Variante: deze opdracht kan ook worden uitgevoerd met dans (dansen met pasjes/aanwijzingen versus vrij bewegen).

Slaven in Egypte

Mozes/Moesa* stapt naar buiten. De wachters sluiten de grote gouden paleisdeuren achter hem. De zon brandt stevig op dit tijdstip van de dag. Mozes/Moesa draagt een luchtig wit gewaad dat losjes om zijn lijf hangt. Hij heeft geen last van de hitte.

Mozes/Moesa loopt langs een bouwplaats. De opzichter laat Mozes/Moesa trots de bouwtekening zien. 'Een lust voor het oog wordt dit gebouw, een klein paleis', zegt hij glunderend. Mozes/Moesa kijkt rond. Er heerst een enorme bedrijvigheid. Hij ziet mensen steenhouwen, een kar duwen en stenen sjouwen. Er wordt gehamerd, gehesen en gebouwd. Het zijn de mensen van het volk van Israël die hier zo hard aan het werk zijn. Ze worden aangespoord door de slavendrijvers. Die schreeuwen hen toe: 'Schiet op, slome duikelaars!' En ze dreigen met een zweep.

Een vrouw loopt langs. In haar armen tilt ze een grote steen en op haar rug draagt ze een baby in een draagdoek. Haar gezicht is rood aangelopen. Druppels zweet sijpelen langs haar gezicht.

Mozes/Moesa schrikt er van. Waarom moeten deze mensen zo hard werken? Zo moet je mensen niet behandelen, denkt hij bij zichzelf.

Mozes/Moesa is zelf ook een jongen van het volk Israël. Als kind werd hij opgenomen in het huis van de farao, de leider van Egypte. Hij leeft als een koningszoon. Maar als hij niet in het paleis van de farao zou wonen, dan had hij hier waarschijnlijk ook gestaan. Dan moest hij ook werken in de brandende zon, van 's morgens vroeg tot 's avonds laat. Mozes/Moesa zucht.

'Doorwerken jullie!', schreeuwen de slavendrijvers. 'Opschieten lui lakken!' Ze laten hun zweepen knallen. Dan ziet Mozes/Moesa dat er verderop een oude man in elkaar zakt. Mozes/Moesa hoopt dat iemand hem te hulp schiet. Maar dat gebeurt niet.

Een slavendrijver loopt op de oude man af en geeft hem een klap met een zweep. Het lijf van de oude man schudt ervan. Dan volgt er nog een klap. 'Dat zal je leren, ouwe', grinnikt de slavendrijver. 'Je stopt pas met werken als ik het zeg!'

Mozes/Moesa kan het niet langer aanzien. Zo mag je niet de baas zijn over anderen, besluit hij. Deze situatie moet veranderen. Hoe precies weet hij nog niet, maar hij wil deze mensen helpen. Hij wil zorgen dat ze weer vrij zijn, en geen slaven meer.

Dit verhaal is een vrije vertelling op grond van het bijbel- en koranverhaal.

** Dit verhaal komt voor in zowel de bijbel als de koran. Je kunt als leerkracht kiezen voor de naam "Mozes" (vanuit de bijbel) of "Moesa" (vanuit de koran).*

GROEP 3 & 4

Les 3 Onvrij!

DOEL de kinderen onderzoeken hoe het is om niet vrij te zijn

NODIG

- eventueel: blokken of zandzakjes

NODIG VOOR EXTRA

- filmpje over kinderarbeid

 Begin

Laat de kinderen het slavenspel spelen. Hierin ervaren ze hoe het is als iemand de baas over je is terwijl je moet werken.

- Geef een leerling de rol van slavendrijver. Deze geeft instructies die de rest van de klas moet opvolgen. De slavendrijver kan de kinderen opdracht geven om de klas op te ruimen, het plein te vegen of om een bepaald materiaal (zoals zandzakjes of blokken) aan elkaar door te geven.
- De slavendrijver wordt hoe langer hoe strenger, met bevelen als 'niet kletsen', 'werk door', 'niet lachen', 'harder!'.
- Laat het spel even voortduren. Leg het daarna stil. Vraag de kinderen hoe voelde het om gedwongen te worden. Voelden ze dat ze in opstand wilden komen, of voelden zij zich gedwongen om te gehoorzamen?

Vraag de slavendrijver hoe het is om de baas te zijn over anderen.

 Kern

Lees het verhaal van het werkblad. Voer dan een kringgesprek aan de hand van deze vragen:

- Hoe zou jij het vinden als je net zo weinig vrijheid had als een slaaf?
- Snap jij waarom de mensen van het volk van Israël gehoorzamen aan de slavendrijvers?
- Onderzoek met de kinderen het verschil tussen gehoorzaamheid en onderdrukking:
- Wanneer ben je een slaaf?
- Als kind moet je vaak een taak of opdracht doen van de meester/juf of je ouders. Is dat anders dan een slaaf zijn?
- Wat heb je eraan om te gehoorzamen aan je ouders of de meester/juf? (Bijvoorbeeld: je kunt iets van hen leren, ze zorgen voor een sfeer waar iedereen zich veilig kan voelen, ze willen

je verder helpen.) Is dat ook zo bij een slaaf?

- Hoe denk je dat Mozes/Moesa zich voelt?
- Wat zou hij kunnen doen om de situatie te veranderen?
- Maak jij wel eens mee dat kinderen om jou heen zich niet vrij voelen (bijvoorbeeld omdat ze bang zijn om uitgelachen of gepest te worden)?
- Hoe kun je ervoor zorgen dat de kinderen in deze klas zich vrij voelen?

 Afronden

Laat de kinderen 'tikkertje met verlos' spelen. Wijs een tikker aan. Wijs in afwezigheid van de tikker ook twee verlossers aan. De kinderen die afgetikt zijn moeten stil blijven staan, maar kunnen door de verlossers weer vrij getikt worden. De verlossers moeten zo onopvallend mogelijk werken, zodat de tikker niet doorheeft dat zij de verlossers zijn. Als de verlossers afgetikt zijn, is het spel ten einde.

 Extra

Bekijk met de kinderen een filmpje over kinderarbeid via kleuropschool.nl. Dit filmpje bevat mogelijk schokkende beelden voor jonge kinderen. Wij adviseren om het filmpje af te spelen tot 3.44 minuten

- Kun jij je voorstellen dat je een leven hebt zoals Fatima?
- Wat zou er anders zijn?
- Kun je je voorstellen dat Fatima graag naar school wil?
- Wat zou je Fatima toewensen?
- Laat de kinderen een tekening maken voor Fatima.

Afspraken voor vrijheid

Vroeger leefde het volk van Israël als slaven in Egypte. Ze moesten heel hard werken en werden slecht behandeld. De vorige les hoorde je hier al over. Toen was God tegen Mozes/Moesa gaan praten. God had Mozes/Moesa de opdracht gegeven om met het hele volk uit Egypte weg te vluchten, de woestijn in, op zoek naar een bijzonder land waar het volk in vrijheid kon leven. Maar voordat Mozes/Moesa en zijn mensen in dat land aankomen, moeten ze een lange weg afleggen. Steeds weer maken ze bijzondere dingen mee, zoals nu. God heeft alweer tegen Mozes/Moesa gesproken, op een berg. Daarover zal Mozes/Moesa zijn mensen vertellen.

'Luister goed. Wat ik jullie ga vertellen is belangrijk', zegt Mozes/Moesa. Hij staat op een rots. Hij kijkt uit over alle mensen van het volk van Israël die zich daar hebben verzameld. In zijn hand heeft hij twee grote stenen tabletten (plakken). 'Op deze stenen staan afspraken geschreven', zegt Mozes/Moesa met luide stem, zodat alle mensen hem kunnen horen. 'Dit zijn de afspraken die ik van God te horen heb gekregen. Als wij straks het land hebben bereikt waar wij in vrijheid kunnen leven, dan is het belangrijk dat wij ons aan deze afspraken houden.'

'Nou, lekkere vrijheid dan', moppert een man die vooraan staat. 'Als we ons aan die afspraken moeten houden, dan hebben we toch geen vrijheid meer?' De mensen om hem heen knikken. Een vrouw zegt: 'We willen die afspraken niet. Wij willen gewoon kunnen doen waar we zelf zin in hebben.'

Mozes/Moesa zucht. 'Begrijp je dan niet dat als jij doet waar je zin in hebt, een ander zich niet vrij kan voelen? Stel je voor: jij hebt zin om een appel te eten, dus je plukt er zomaar een uit een boomgaard.' De vrouw knikt. Dat lijkt haar wel wat. Maar Mozes/Moesa gaat verder: 'Dat betekent dat de appelboer zich niet vrij voelt. Want als iedereen zomaar zijn appels plukt, is hij steeds maar bang dat hij geen appels meer overhoudt. Hij moet zijn boomgaard steeds in de gaten houden. Daarom zegt God dat we elkaars spullen niet mogen afpakken.'

Daar moeten de mensen even over nadenken. Dan zegt Mozes/Moesa: 'Als je je zorgen moet maken of mensen tegen je liegen, of jaloers op je zijn, of je iets aan zullen doen, dan kun je je niet vrij voelen! Daarom heeft God ons deze afspraken gegeven. Niet alleen om ons vrijheid te geven, maar ook om die vrijheid te beschermen.' De mensen zuchten.

'En aan die afspraken moet iedereen zich houden. Weet je nog hoe naar ons volk het heeft gehad in Egypte? Dat de Egyptenaren steeds de baas over ons speelden? Ze namen ons onze vrijheid af,' vervolgt Mozes/Moesa. De vrouw rilt even. 'Als er afspraken zijn, kan een ander jouw vrijheid niet van je afpakken,' besluit Mozes/Moesa.

De vrouw die eerst geen afspraken wilde, knikt. Ze begrijpt het. De mensen van het volk van Israël hopen dat ze het beloofde land snel zullen bereiken. Ze zullen hun best doen om zich aan de afspraken te houden die God hen heeft gegeven.

Dit verhaal is een vrije vertelling op grond van het bijbel- en koranverhaal.

GROEP 3 & 4

Les 4 Voorwaarden voor vrijheid

DOEL de kinderen formuleren afspraken die zorgen voor vrijheid

Begin

Lees het verhaal van het werkblad. Bespreek na:

- Aan welke afspraken moet jij je houden (verkeer, thuis, op school, de wet)?
- Welke afspraak vind je moeilijk? Welke afspraak vind je fijn?
- Welke afspraken zou je wel kunnen missen?
- Welke afspraak zou je nooit willen missen?

Kern

Vertel dat de vrijheid van de een de vrijheid van de ander kan inperken. Bijvoorbeeld: als je alles kunt zeggen wat je wilt, kunnen anderen verdrietig worden als je nare dingen zegt. Als je alles kunt pakken wat je wilt, laat je misschien niet genoeg voor anderen over.

Vraag de kinderen naar voorbeelden waarbij de vrijheid van de een ervoor zorgt dat een ander zich niet vrij voelt.

Verdeel de kinderen in groepjes. Laat ze nadenken over afspraken in de klas die ervoor zorgen dat iedereen zich vrij kan voelen. Laat ze die afspraken opschrijven of tekenen op een A3-vel, en presenteren aan de klas.

De klas kiest van elk groepje één afspraak die ze belangrijk vindt. Schrijf de klassikaal gekozen afspraken op een A3-vel. Laat de kinderen samen het vel versieren. Hang deze leefregels op in de

klas. Kom de komende tijd hierop terug als dit aan de orde is.

Afronden

Lees de tien afspraken met God op kleuropschool.nl. Vraag de kinderen welke afspraken ze belangrijk vinden. Bespreek tot slot:

- Wat zou er gebeuren als er geen regels waren? Hoe zou het er dan aan toegaan bij jou thuis of in de klas?
- Wat is er fijn aan regels? Wat is er niet fijn aan?
- Kun je je vrij voelen terwijl je je aan regels/opdrachten moet houden?
- Kun je je vrij voelen als er geen regels zijn?

Extra

- Vertel de kinderen dat het eerste artikel van de Grondwet van Nederland erover gaat dat iedereen in vrijheid mag leven. Zie ook het *Begin* van les 3, groep 5 & 6.

Bespreek welke van deze tien afspraken met God van Mozes/Moesa (die al heel lang geleden zijn opgeschreven) ook nu nog gelden in ons land.

Ik ben vrij!

's Ochtends een ontbijtje; yoghurt, ei of brood
Ik ben blij want ik ben vrij!

Elke dag een andere shirt; soms groen, soms blauw, soms rood
Ik ben blij want ik ben vrij!

Met potlood maak ik wat ik wil: een zee met duikersboot
Ik ben blij want ik ben vrij!

Spelen op mijn kamer; met Jim, mijn klasgenoot
Ik ben blij want ik ben vrij!

Later word ik wat ik wil; dokter of piloot
Ik ben blij want ik ben vrij!

GROEP 3 & 4

Les 5 Ik ben blij want ik ben vrij!

DOEL de kinderen worden zich bewust van de vrijheden die zij hebben

NODIG

- creatieve materialen zoals tekenpapier, potloden, verf, knutselmateriaal, collagemateriaal

NODIG VOOR EXTRA

- muziek
- eventueel: gymzaal

Begin

Lees het gedicht van het werkblad voor. Vraag de kinderen welke vrijheden zij allemaal hebben (bijvoorbeeld: je eigen kleren mogen kiezen, mogen dansen, sporten, muziek maken, spelen, gek doen, lachen, enzovoorts). Vraag de kinderen met welke vrijheid ze het meest blij zijn.

Kern

Laat de kinderen in groepjes de vrijheid verbeelden waarmee ze het meest blij zijn. Dat doen ze in een vrije creatieve opdracht. Laat de kinderen de vorm zelf kiezen. Benoem de dingen die de kinderen over vrijheid hebben ontdekt in de voorgaande lessen. Laat ze bedenken hoe ze hun ontdekkingen over vrijheid kunnen uitdragen in een creatieve uiting. Geef suggesties, bijvoorbeeld: dansen, een schildering maken, een toneelstuk spelen, iets bouwen, plakken, enzovoorts.

Laat de groepjes hun resultaat aan elkaar presenteren, en vertellen waarom ze blij zijn met deze vrijheid. Maak er een feestelijk en vierend moment van.

Afronden

Laat de kinderen hun ogen sluiten. Lees de volgende tekst rustig voor:

Je wordt wakker je eigen bed. Een veilige, warme plek ... Dan fiets je naar school. Je voelt de frisse wind in je gezicht. Haal maar eens diep adem ... In de klas ontmoet je je vrienden. Het is er gezellig. Je werkt en je speelt. Elke dag weer maak je nieuwe dingen mee. Denk maar eens aan alles wat je gisteren en vandaag geleerd hebt ... En wat ga je vanmiddag doen? Ga je met een vriendje spelen? Speel je buiten? Of binnen? Met lego, een pop of een step? Denk maar eens aan alle leuke dingen die er te doen zijn ... Denk ook aan de mensen om je heen. De mensen die van je houden en de mensen die voor je zorgen ... Je kunt in vrijheid leven. Daar mag je blij mee zijn. Bedank je vrijheid. Neem het vrije gevoel mee de dag in, als je weer langzaam je ogen opent ...

Extra

Maak ruimte in de klas (of in de gymzaal), zet muziek op en laat de kinderen bewegen. Als ze verlegen zijn ten opzichte van elkaar, kun je het lokaal verduisteren of de kinderen met de ogen dicht (of geblinddoekt) laten bewegen. Benoem dat ze niet mooi hoeven te dansen en dat het niet belangrijk is wat een ander ervan vindt. Leg uit dat het gaat om vrij bewegen op muziek.

Op zoek naar vrijheid

Tobias wordt wakker en springt uit zijn bed. Hij doet het raam open. De zonnestralen stromen zijn slaapkamer binnen, samen met het gezang van de vogels die vrolijk rond de kersenboom in de tuin vliegen. Je kunt de vrijheid ruiken ...

'Dit wordt een hele mooie dag', roept hij naar de vogels en iedereen die het horen wil. Maar het is woensdag en ook nog eens een gewone schooldag. Helemaal geen vrijheid dus vandaag. Ja, vanmiddag om kwart over twaalf pas. Maar zo lang wil Tobias helemaal niet wachten. Hij bedenkt een plannetje ...

Na het ontbijt, het tandenpoetsen en een kus voor zijn moeder gaat Tobias op weg naar Siem. Hij haalt hem elke dag op om samen naar school te lopen. Alleen heeft Tobias vandaag geen zin in school. 'En Siem vast ook niet', grinnikt Tobias. Hij heeft de vrijheid geroken vanochtend ...

Siem staat al te wachten bij het hek. 'Hé, Siem', roept Tobias, 'we gaan vandaag niet naar school hoor, het is veel te mooi weer om binnen te zitten!' 'Wat wil je dan gaan doen?', vraagt Siem. 'Naar het grote park, daar ziet niemand ons. Dan kunnen we een hut bouwen en in de bomen klimmen', antwoordt Tobias.

Even twijfelt Siem. Hij denkt aan de straf die hij zal krijgen als zijn moeder of de juf er achter komen. Maar dan denkt hij aan de keuze tussen een hele ochtend in de klas zitten, of zelf een hut bouwen in het park. 'Ik ga mee!', roept hij blij.

Tobias en Siem lopen met de armen om elkaars schouder naar het park. Ze moeten zich wel twee keer verstoppen achter een paar bomen als ze kinderen van school zien fietsen. Maar gelukkig hebben die kinderen haast, en zien ze de jongens niet.

In het park lopen ze helemaal naar het meertje. Daar zijn de beste plekken om een hut te bouwen. Bij een half omgevallen boom gaan ze aan de slag. Met takken en bladeren maken ze onder de boom een pracht van een hut. Het is een heerlijke dag in het voorjaar en de zon schijnt volop. De jongens krijgen het warm van het sjouwen en bouwen.

Als de hut klaar is, gaan ze in de hut zitten en pakken hun drinken en fruit voor het tienuurtje. 'Hè, alweer een appel, mijn moeder weet ook nooit wat anders', zucht Siem. 'Maar ik heb een pak koekjes mee, hoor Siem', lacht Tobias. 'Daar heb ik natuurlijk wel aan gedacht.'

Dan bedenkt Tobias dat het misschien wel lekker is om in het meertje te gaan zwemmen. De zon schijnt toch? 'Kom Siem, we gaan zwemmen!', roept Tobias. Hij springt op, trekt zijn kleren uit en gooit ze op een hoop in de hut. In zijn blote billen rent hij naar het meertje en springt het koude water in. Proestend en schreeuwend komt hij boven: 'Kom op, Siem! Het water is heerlijk!'

Even twijfelt Siem of het wel slim is om in koud water te gaan zwemmen. En dan ook nog zonder zwembroek. Maar dat is maar heel even. Snel trekt hij zijn kleren uit en rent het water in. Leve de vrijheid!

GROEP 5 & 6

Les 1 Vrijheid is...

DOEL de leerlingen verkennen
het begrip vrijheid

Begin

Bekijk met de leerlingen de afbeeldingen op kleuopschool.nl. Laat de leerlingen bij elke afbeelding de zin 'Vrijheid is ...' afmaken met hun eigen woorden. Bespreek na afloop per afbeelding wat de leerlingen hebben opgeschreven. Ontdek of iedereen hetzelfde denkt bij het begrip vrijheid.

Kern

Geef iedere leerling een kopie van het werkblad. Lees samen het verhaal *Op zoek naar vrijheid*. Vraag de leerlingen wat ze van dit verhaal vinden. Voer een gesprek aan de hand van de volgende vragen:

- Hoe voelt Tobias zich als hij opstaat?
- Vindt Siem het meteen een goed idee om niet naar school te gaan?
- Zou je zelf ook wel een dagje willen spijbelen? Wat zou je dan gaan doen?
- Ben je echt vrij als je iets doet wat eigenlijk niet mag?
- Laat de leerlingen het verhaal zelf nog een keer lezen. Laat ze woorden/zinsdelen onderstrepen of omcirkelen waarin ze 'vrijheid' zien.

Vraag daarna:

- Welke 'vrijheid' of soorten 'vrijheid' heb je in het verhaal gevonden? (Bijvoorbeeld: vrij van school, vrij om te doen wat je wilt, zwemmen in je blootje.)
- Wat vind je, hebben Tobias en Siem 'vrijheid' gevonden? Waarom wel? Waarom misschien ook niet?

Afronden

Laat iedere leerling op een A4'tje met dikke stift opschrijven: 'Vrijheid is ...' en aanvullen. Hiervoor mogen ze een 'vrijheid' gebruiken uit *Begin* of uit het verhaal van het werkblad. Ze mogen ook een eigen invulling van 'vrijheid' bedenken. Laat ze er eventueel een tekening bij maken of afbeelding bij plakken. Hang de A4'tjes op in de klas.

Extra

Bekijk en beluister het liedje *Freefooting* uit de film *Tom Sawyer* via kleuopschool.nl. Beluister samen het lied *Vrij van Jurk!* via kleuopschool.nl.

De zwerfhond en de waakhond

Een eenzame zwerfhond ging bijna dood van de honger, toen hij toevallig een waakhond tegenkwam. 'Ha, neef!', zei de waakhond. 'Ik wist al hoe het zou gaan. Jouw onregelmatige leven zal jouw einde betekenen. Waarom zoek je geen zekerder werk, zoals ik? Dan krijg je ook regelmatig te eten!' 'Ik zou daar geen bezwaar tegen hebben', zei de zwerfhond, 'als ik maar zo'n plek kon vinden.' 'Dat kan ik voor je regelen', zei de waakhond. 'Kom maar met mij mee naar mijn baas, dan kun je mij helpen met het werk.'

De zwerfhond en de waakhond gingen op weg naar het huis van de baas. Onderweg zag de zwerfhond een kale plek in de vacht van de waakhond, net achter de nek. Daarom vroeg hij hem: 'Hoe komt die plek in je nek zo kaal?'

'Oh, dat is niets', zei de waakhond, 'dat komt door de halsband. Die krijg ik 's nachts om, om me vast te leggen. Het schuurt een beetje, maar je raakt er snel aan gewend.'

'Is dat alles?', zei de zwerfhond. 'Tot ziens, neef. Ik ga liever dood van de honger, dan dat ik een vette slaaf ben.'

Bewerking van een fabel van Jean de la Fontaine

GROEP 5 & 6

Les 2 Vrij om te kiezen?

DOEL de leerlingen verkennen h t begrip keuzevrijheid

Begin

Onderzoek met de leerlingen waarin ze vrij zijn om te kiezen. Laat de leerlingen gaan staan als ze de vraag met 'ja' beantwoorden en blijven zitten als ze de vraag met 'nee' beantwoorden. Stel de volgende vragen, en breid ze uit met actuele kwesties die in de klas spelen:

Ben je vrij om naar school te gaan? Kies je zelf je broodbeleg? Bepaal jij zelf hoe vaak je naar ... gaat (oma, kerk, moskee, wintersport, vrienden)? Bepaal jij zelf of je weer naar de kapper gaat? Mag je zelf weten of je iemand slaat? Kies je je eigen geloof? Maak jij je eigen verlanglijstje? Mag je zelf weten wat je eet? Mag je zelf kiezen of je je bord leeg eet? Mag jij zelf je sport uitkiezen? Mag jij altijd zeggen wat je denkt? Laat eventueel na elke vraag een of enkele leerlingen hun antwoord toelichten.

Kern

Lees het verhaal van het werkblad voor. Bespreek daarna de volgende vragen:

- Waarvoor kiest de waakhond?
- Waarvoor kiest de zwerfhond?
- Wat zou jij kiezen als je de zwerfhond was?
- Moet je zelf ook wel eens een moeilijke keuze maken?

Vertel: In les 1 moest Siem kiezen of hij wel of niet meeging met Tobias. In dit verhaal moet de zwerfhond kiezen of hij wel of niet een baas wil hebben. Verzin zelf, in tweetallen, een situatie waarin je zo'n lastige keuze moet maken.

Maak er een klein toneelstukje van.

Laat een aantal tweetallen hun toneelstukje opvoeren. Bespreek vervolgens met de leerlingen:

- Is het belangrijk om vrij te kunnen kiezen wat je wilt?
- Hoe zou het zijn als je nooit hoefde te kiezen?
- Hoe zou het zijn als je nooit kon kiezen?
- Heb je altijd wat te kiezen?
- Kun je ook kiezen voor 'niet kiezen'?
- Wat heeft kiezen met vrijheid te maken?

Afronden

Laat de klas groepjes van vier vormen. Geef elk groepje een stapel kranten en tijdschriften. Vraag de leerlingen om artikelen en afbeeldingen uit te knippen (of op internet op te zoeken) die gaan over mensen, landen, dieren en dergelijke die wel/niet vrij zijn om te kiezen of doen wat ze zelf willen. Laat elk groepje hiervan een collage maken.

Extra

- Luister naar het lied *Kiezen is moeilijk* van Kinderen voor Kinderen via kleuropschool.nl.
- Geef de leerlingen een keuzeopdracht: in je eentje een gedicht maken over keuzevrijheid en vrijheid van denken óf met een groepje van drie een dialoog/verhaal maken over hetzelfde onderwerp.

Jochem, Roos en Achmed

Jochem

'Is het echt waar, Jochem?', vraagt Achmed aan mij. 'Wat is echt waar?', vraag ik verbaasd.

'Op de deur van de jongens-wc staat dat jij een mietje bent', grinnikt Achmed.

Ik probeer niet te reageren en loop meteen naar de wc om te kijken. En ja, daar staat het, met dikke zwarte stift op de wc-deur: 'Jochem is een mietje.' Iedereen die naar de wc gaat, kan het zien. Ik probeer de tekst met spuug van de deur te halen. Maar dat lukt niet. Ook niet met zeep en een papieren handdoekje ...

Sinds ik met carnaval een keer als prinses naar school ben gekomen, noemen veel kinderen uit de groep mij een mietje. Laatst fietste er een heel groepje achter me aan. Ze bleven maar zingen: 'Jochem is een homo, Jochem is een homo.'

Wie zegt dat als ik één keer als prinses verkleed ben, dat ik dan meteen een homo ben? Ik weet helemaal niet of ik verliefd ben op jongens of meisjes. En wat dan nog?

Roos

'Dat was wel echt een goeie grap. Dat mietje Jochem moest ik gewoon een keer terugpakken. Ik ben verdediger in mijn voetbalteam. Laatst speelden we een wedstrijd tegen het team van Jochem. Hij was spits. Het ging de hele wedstrijd goed, tot in de laatste minuut. Toen kreeg Jochem de bal van links en ik stond op het verkeerde been. Hij schoot hem er goed in, dat wel. Maar na afloop riep hij zomaar dat ik maar een andere sport moet kiezen: "Ga lekker korfballen, want voetballen kun je niet." Met carnaval trekt die gek een jurk aan. Mooie kans dus om hem even goed voor gek te zetten, dat mietje.'

Achmed

'In Nederland mag je zomaar zeggen en doen wat je wilt. Dat vind ik heel goed hoor. Alleen hoor je soms wel hele rare dingen. Roos roept steeds dat haar vader zegt dat alle buitenlanders het land uit moeten. Omdat wij hun banen zouden inpikken. Dan loopt ze langs en fluistert in mijn oor: 'Binnenkort gaan alle buitenlanders eruit, wacht maar af.' Ik vind het dan best lastig om me in te houden en er niet tegenin te gaan. Want ik ben gewoon Nederlander hoor. Wel vind ik het een mooie stunt dat Roos op de wc-deur heeft gezet dat Jochem een homo is. Want dat doe je toch niet, als jongen in een jurk op school komen?'

GROEP 5 & 6

Les 3 Mijn vrijheid, jouw vrijheid

DOEL de leerlingen onderzoeken vrijheid van meningsuiting en verkennen de grenzen hiervan

NODIG

- eventueel: kopie van werkblad voor iedere leerling
- materialen voor affiches

NODIG VOOR EXTRA

Begin

Bekijk met de leerlingen via het digibord de afbeeldingen over vrijheden (via kleuropschool.nl). Welke vrijheden zijn er?

Bespreek: Lees vervolgens artikel 1 van de Nederlandse Grondwet voor, of toon dit op het digibord via kleuropschool.nl: 'Allen die zich in Nederland bevinden, worden in gelijke gevallen gelijk behandeld. Discriminatie wegens godsdienst, levensovertuiging, politieke gezindheid, ras, geslacht of op welke grond dan ook, is niet toegestaan.' Maak met de leerlingen een top drie van vrijheden die zij het meest waardevol vinden.

Kern

Lees de verhaaltjes van het werkblad met de groep. Bespreek wat de leerlingen vinden van het gedrag en de uitspraken van de drie kinderen. Doe dit aan de hand van de volgende vragen:

- Wat vind je van het gedrag en de uitspraken van Jochem, Roos en Achmed?
- Wat vind je ervan dat Achmed de uitspraken van Roos over buitenlanders niet leuk vindt, maar het wel eens is met haar uitspraken over Jochem? Hoe zou het komen dat Achmed zo denkt?
- Mag je wel iets zeggen over homo zijn, maar niet over buitenlander zijn?
- Wat zou je tegen Jochem willen zeggen? Wat tegen Roos? En wat tegen Achmed?
- Heb jij weleens iemand iets horen zeggen waarbij je dacht: ik wou dat ik jou een pleister

op je mond kon plakken?

- Hoe ga jij ermee om als iemand iets tegen jou zegt dat je niet leuk vindt?
- Vind jij dat alles gezegd mag worden omdat het nou eenmaal je mening is? Ook als je iemand kwetst of pijn doet met jouw opmerking?
- Wie bepaalt eigenlijk wat je wel of niet mag zeggen?

Afronden

Verdeel de klas in groepjes van drie. Laat elk groepje artikel 1 van de Nederlandse Grondwet in eigen woorden opschrijven en vervolgens op een affiche zetten. Laat ze ervoor zorgen dat hun affiche veel aandacht vraagt, bijvoorbeeld door kleurgebruik, de grootte of vorm van het affiche, of door de afbeelding(en). Hang de affiches op opvallende plekken in de school op.

Extra

- Bekijk op het digibord de afbeeldingen en citaten over vrijheden uit het boek *Dromen van Vrijheid* (Levendig Uitgever & Amnesty International, 2015).
- Luister naar het lied *Recht van spreken* van Kinderen voor Kinderen via kleuropschool.nl.

Altijd vrij in gedachten

Anne Frank was een Joods meisje. Tijdens de Tweede Wereldoorlog hield zij zich samen met haar familie en andere mensen verborgen voor de Duitsers, die ons land hadden bezet. Anne Frank was niet vrij om te gaan en staan waar zij wilde/ Overdag moest zij zich muiskuis houden in het Achterhuis. Om toch nog ergens vrij te zijn, schreef zij in haar wereldberoemd geworden dagboek. Na ruim twee jaar worden de onderduikers toch ontdekt en opgepakt door de Duitsers.

'Het is ons niet toegestaan om een mening te hebben. Mensen kunnen je vertellen om je mond te houden, maar dat weerhoudt je er niet van om een eigen mening te hebben. Zelfs als mensen nog steeds erg jong zijn, moeten ze niet worden belet om te zeggen wat ze denken.'

'Het is moeilijk in een tijd dat er oorlog is. We hopen steeds dat het beter wordt. We dromen van vrede. Maar in het echt gebeuren er alleen maar nare dingen. De oorlog wordt steeds erger. Het is een wonder dat ik nog droom van hoe het beter kan worden. Mijn dromen lijken zo moeilijk waar te kunnen worden. Toch klamp ik me eraan vast omdat ik nog steeds geloof, ondanks alles, dat mensen echt goed zijn in hun hart.'

'Wie gelukkig is, zal anderen ook gelukkig maken.'

'Nu over iets anders: Je weet al lang dat m'n liefste wens is dat ik eenmaal journaliste en later een beroemde schrijfster zal worden. (...) Na de oorlog wil ik in ieder geval een boek getiteld *Het Achterhuis* uitgeven. Of dat lukt blijft ook nog de vraag, maar m'n dagboek zal daarvoor kunnen dienen.'

'Het fijnste van alles vind ik nog dat ik dat wat ik denk en voel tenminste nog kan opschrijven, anders zou ik compleet stikken.'

Bewerking van citaten uit het dagboek van Anne Frank

'Op Robbeneiland lazen velen van ons het Dagboek van Anne Frank. We putten er moed uit. Het gaf ons kracht en sterkte ons in het vertrouwen in de onoverwinnelijkheid van vrijheid en gerechtigheid.'

Nelson Mandela, die van 1963 tot 1990 gevangen zat omdat hij streed voor vrijheid en gelijke rechten voor zwarte mensen in Zuid-Afrika.

GROEP 5 & 6

Les 4 Je gedachten zijn vrij!

DOEL de leerlingen verkennen en ervaren de vrijheid van gedachten

NODIG

- eventueel: kopie van werkblad voor iedere leerling
- film- of fotocamera, of mobiele telefoon

NODIG VOOR EXTRA

Begin

Laat de leerlingen rustig op hun stoel gaan zitten, met de rug tegen de leuning en de voeten stevig op de grond. Laat degenen die dat willen hun ogen sluiten. Vertel met rustige stem: *Waar zitten jouw gedachten? ... Mag je alles denken? ... Zitten je gedachten in je hart of in je hoofd? ... Pak eens zo'n gedachte uit je hoofd of uit je hart ... Houd die gedachte vast in je handen ... Heel voorzichtig, want je gedachte is waardevol ... Laat je gedachte dan uitvliegen, naar de blauwe hemel en het licht van de zon. ... Want je gedachten mogen vliegen, je gedachten zijn vrij ...*

Wacht even en laat de leerlingen dan weer rustig hun ogen openen. Laat een paar leerlingen die dat willen vertellen welke gedachte ze hebben laten vliegen.

- Welke gedachten had zij in haar hoofd die ze niet hardop kon zeggen?
- Heb jij wel eens gedachten in je hoofd die je niet hardop kunt zeggen? Wat doe je daarmee?
- Ben jij de baas over je eigen gedachten? Vind je dat belangrijk?
- Hoe zou je het vinden als iemand anders jouw gedachten zou kunnen lezen, of als iemand anders zou bepalen wat jij moet denken?

Afronden

Laat de leerlingen zelf een dagboekpagina of filmpje maken. Hierin leggen ze hun eigen wens voor vrijheid vast. Geef de leerlingen die dat willen de gelegenheid om hun filmpje of dagboekfragment te delen met de hele groep.

Kern

Bekijk samen met de leerlingen het filmpje over het dagboek van Anne Frank via kleuropschool.nl. Lees daarna de citaten van Anne Frank en Nelson Mandela van het werkblad. Voer met de leerlingen een gesprek over vrij zijn in gedachten. Doe dit aan de hand van de volgende vragen:

- Wat was voor Anne Frank een belangrijke reden om in haar dagboek te schrijven?

Extra

- Kijk voor meer lesmateriaal over Anne Frank en de Tweede Wereldoorlog op het docentportaal van de Anne Frank Stichting via annefrank.org.
- Luister naar het gedicht *Vrijheid* van Marion Bloem via kleuropschool.nl.

Bij ons in de klas

Marjolein

'Ik word in de klas gepest. Hoe het komt weet ik niet. Daar hebben we in de klas wel eens over gepraat, maar het pesten gebeurt meestal als de juf het niet ziet. De meisjes in mijn klas doen vaak niet leuk tegen mij. Daarom ga ik niet graag naar school.

Mijn ouders zijn gescheiden. Ik heb het goed hoor, samen met mijn moeder. Maar we zijn niet zo rijk, dus ik heb niet de nieuwste kleren aan. En ik kan heel slecht zien, dus ik heb een bril met hele dikke glazen. Dat helpt wel goed bij het leren. Ik wil later kinderen helpen die het moeilijk hebben.'

Jairo

'Ik geloof in God. En dat mag je best weten. We hebben vaak discussies in de klas over geloven: Geloof jij? Wat geloof jij? Ik vertel dan altijd over de kerk en de kindernevendienst. En dat we samen verhalen lezen uit de Bijbel. En zingen. En bidden. Er zijn kinderen in de klas die dan heel lacherig doen. Alsof het raar is. Maar Jezus is al meer dan 2000 jaar geleden geboren, en al net zo lang zijn er mensen die in hem geloven. Ik vind het best hoor, als andere kinderen niet geloven. Maar je moet elkaar wel respecteren.'

Saba

'Ik ben vorig jaar gevlucht uit Syrië. Toen was ik acht jaar. Ons huis was kapot gegaan door bommen. Wij zaten gelukkig in de schuilkelder. Maar we konden er niet blijven. We konden ook niet meer naar school. En we waren bang, heel bang. We woonden in het gebied waar IS (Islamitische Staat) probeert om de baas te zijn. Zij willen dat iedereen hetzelfde gelooft als zij. Door al dat geweld proberen ze mensen te dwingen om hetzelfde te geloven als zij. Hier in Nederland voelen we ons vrij. Mijn broertje en ik kunnen gewoon naar school. We weten dat niet alle mensen hier blij zijn met al die vluchtelingen. Maar dat hoort ook bij vrijheid: dat je het niet altijd met elkaar eens bent, en dat dat mag.'

Niels

'Wij geloven thuis niet in God. En dat is maar goed ook, want ik moet er niet aan denken om elke week naar de kerk of de moskee te moeten gaan en stil te zitten en te luisteren en te bidden. Ik zal er niks van zeggen hoor, van kinderen die dat wel moeten. Ik weet van sommige kinderen uit de klas dat van hun ouders moeten, maar dat ze zelf niet zeker weten of God bestaat. Ik plaag ze er wel eens mee. "Bewijs maar eens dat God bestaat", zeg ik dan.'

Alisha

'Mijn moeder vindt dat ik alle meisjes van onze klas moet uitnodigen op mijn verjaardag. Ze zegt: "Iedereen heeft toch wel wat leuks?" Maar dat wil ik niet. Ik wil die Marjolein niet op mijn feest. Die ziet er zó stom uit. Zij moet zelf weten wat ze aantrekt, hoor. Maar dat hoeft ik toch niet leuk te vinden? Ik heb gewoon mijn mening. En trouwens, het is toch mijn verjaardag en niet die van mijn moeder? Ik mag toch zelf weten wie ik uitnodig?'

GROEP 5 & 6

Les 5 Koester de vrijheid

DOEL leerlingen verkennen het belang van vrijheid en onderzoeken hoe zij hiervoor zelf zorg kunnen dragen

NODIG

- kopie van werkblad voor iedere leerling

NODIG VOOR EXTRA

Begin

Bekijk met de leerlingen het filmpje *Mensjesrechten* van Amnesty International via kleuropschool.nl. Lees dan samen met de leerlingen de portretjes van de kinderen op het werkblad. Vraag de leerlingen om per portretje te bepalen welke uitspraken met vrijheid of onvrijheid te maken hebben. Inventariseer op het bord welke (kinder)rechten en vrijheden de leerlingen herkennen in de portretjes.

Kern

Verdeel de klas in groepjes van vijf. Geef de groepjes de opdracht om een rollenspel te doen. Hierbij speelt iedere leerling de rol van een van de kinderen van het werkblad. De opdracht is om het thema 'vrijheid' samen uit te beelden, te bespreken, en te spelen in het rollenspel. De groepjes mogen ook een van de vrijheden uit de andere lessen centraal stellen, bijvoorbeeld vrijheid van godsdienst, vrijheid van meningsuiting of vrijheid om niet gepest te worden. De leerlingen zijn vrij om hun eigen rol in te vullen zoals ze dat willen. Het doel van het rollenspel is om samen tot een oplossing te komen waarbij iedereen die vrijheid kan beleven. Laat de groepjes hun rollenspel opvoeren voor de hele klas.

Afronden

Laat dezelfde groepjes weer samenwerken. Geef elk groepje de opdracht om samen een afspraak uit te werken over een recht dat/een vrijheid die in de klas belangrijk is. Bijvoorbeeld het recht om niet meer gepest te worden, of het recht om je mening te uiten. Laat het groepje zelf kiezen in welke vorm ze deze afspraak voor de hele klas willen presenteren.

Extra

- Luister naar het lied *Daarom zijn wij vrij* van Stef Bos via kleuropschool.nl.

Ik ben ik en ik ben vrij

ROY
ROY/ROY

Hoi,

Ik ben Roy en ik ben 11

Ik schrijf je deze brief omdat ik wil weten wat jij ervan vindt: ben ik nou vrij, of niet?

2

Ik heb een vader en moeder. Ik woon in een vrijstaand huis

€

Ik krijg twee euro zakgeld per week en ik mag zelf weten wat ik daarvoor koop. Ik spaar voor een kaptelefoon.

€

€

Ik moet altijd mijn bord leegeten, ook al vind ik iets echt niet lekker.

Ik mag niet altijd mijn lievelingskleren aan, want soms moet ik er netjes uitzien.

Ik zit op hockey maar wil liever voetballen. Dat mag ik pas als ik 12 ben.

Als mijn ouders op zondagmiddag naar mijn opa en oma gaan moet ik altijd mee, ook al is het hardstikke saai.

Op school zit ik naast de stomste jongen van de klas.

Ik vind dat hij me stoort. Daarom pest ik hem.

Ik zit op pianoles, maar wil liever drummen. Maar dat maakt te veel lawaai voor de buren.

Mijn vader werkt in een autofabriek, maar ik vind juist dat er minder auto's moeten komen in plaats van meer. Dat mag ik niet zeggen. Dan wordt hij boos.

Op woensdagmiddag ben ik vrij en dan zijn mijn ouders niet thuis. Dan mag ik zelf weten wat ik doe. Maar er zijn wel regels natuurlijk. Welke denk je?

GROEP 7 & 8

Les 1 Vrij in mezelf

DOEL de leerlingen worden zich bewust van hun eigen vrijheid en die van anderen

NODIG

- kopie van werkblad voor iedere leerling
- schrijfgerei
- papier en tekenmaterialen

NODIG VOOR EXTRA

- pen en papier

Begin

Nodig de leerlingen uit om ontspannen en toch actief op hun stoel te zitten. Voeten op de grond, billen en bovenbenen op de stoel. Rug recht, nek en kruin omhoog. Alsof er een draadje is gespannen tussen de aarde van onder je stuitje, door je ruggenmerg heen, je nek, je hoofd en vanuit je kruin de hemel in: zo rechtop.

Sluit je ogen. Voel hoe je adem in en uit gaat. Rustig. In. Uit. Je hoeft even helemaal niets. Je kunt al je spieren ontspannen, van je voeten, je benen, je rug, je armen. Ontspannen en toch stevig. Dit ben ik, denk je dan. Hier zit ik ... Voel je adem, voel hoe die door je neus naar binnen stroomt, door je keel, je longen, misschien wel tot in je buik. Je adem geeft je luchten energie. Adem in ... Adem uit ... Je adem beweegt vanzelf, vrij in en uit. Je lichaam krijgt vanzelf zuurstof om te bewegen. Je lichaam is van jou. Dit ben jij. Hier zit jij. Vrij en veilig in je eigen lijf. Reis in je gedachten je hele lichaam maar eens door, en voel en bedenk wat je allemaal kunt doen. Met je tenen, voeten, knieën, benen, rug, armen, hoofd. Dit lijf is helemaal van jou, jij zorgt er goed voor. Je bent vrij. Anderen zorgen ook goed voor je. En laten je vrij. Zo vrij als goed voor je is. Adem in. Adem uit. Adem veiligheid en respect voor jouw vrijheid en de vrijheid van anderen. Blijf even rustig zo zitten ... Doe dan je ogen weer open.

Kern

Lees met de leerlingen het werkblad. Laat ze in tweetallen erover doorpraten: Wat herkennen ze, wat niet? Wat hebben ze zelf ook? Welke goede raad geven ze aan Roy? Wat leren ze hiervan over vrijheid? Wanneer is vrijheid wel goed voor jezelf, maar niet voor anderen? En omgekeerd: wanneer is de vrijheid van anderen niet goed voor jou? Lees samen met de leerlingen het slot van de brief van Roy via kleuropschool.nl. Laat de leerlingen vervolgens individueel in stilte (of met rustige muziek) een brief terugschrijven aan Roy.

Afronden

Laat de leerlingen ieder voor zich een landkaart tekenen: hun eigen (ei)land. Met water en land, steden en natuur, bergen en rivieren. Laat ze daar woorden en plekken in tekenen en schrijven waar ze zich vrij en veilig voelen. Ze kunnen zich laten inspireren door het werkblad van les 2 en/of door de *Atlas van de Belevingswereld* van Louise van Swaaij en Jean Klare (Meteor Press, 2007) via kleuropschool.nl.

Extra

Laat de leerlingen hun eigen vrijheidsbrief schrijven naar het voorbeeld van Roy. Waarin zijn zij vrij in hun leven, en waarin hebben ze niets te kiezen? Wat vinden ze lastig en waarmee zijn ze blij?

Wanneer ben ik vrij?

GROEP 7 & 8

Les 2 Atlas van de vrijheid

DOEL de leerlingen ontdekken diverse dimensies en betekenissen van vrijheid

- NODIG**
- schrijfgerei
 - groot vel papier (flipover-formaat) of karton voor elk groepje
 - pennen, kleurpotloden
 - papier en pen voor iedere leerling

NODIG VOOR EXTRA

Begin

Verdeel de klas in twee groepen. Lees de vragen over vrij zijn voor via kleuropschool.nl. Benoem bij elke vraag de tegenstelling: Waar ben je het meest vrij, op de ene plek (bijvoorbeeld: rijk, slaaf, oorlog, vrijwillig) of op de andere (het tegenovergestelde)? Laat de leerlingen steeds op de plek gaan staan waar ze volgens hun idee of gevoel het meest vrij zijn.

Bedenk eventueel nog meer situaties met elkaar.

Kern

Laat de leerlingen in groepjes van drie of vier een eigen omschrijving of definitie van 'vrijheid' bedenken en opschrijven. Bespreek deze klassikaal, en leg ze eventueel naast de werkdefinitie van Kleur op school: 'Vrijheid is dat mensen mogen denken, zeggen en schrijven wat ze vinden, en dat ze zonder beperkingen over zichzelf kunnen beslissen, en zich kunnen ontplooien zoals ze zelf willen.'

Vertel: In de vorige les heb je je eigen Landkaart van de Vrijheid getekend. Nu gaan jullie in groepjes op een groot vel papier één gezamenlijke landkaart maken. Dit denkbeeldige land heet VRIJHEID. Gebruik het werkblad en/of de voorbeelden op kleuropschool.nl voor inspiratie.

Laat de leerlingen zelf de omtrekken tekenen van van een landkaart die vier lessen mee kan gaan, met veel ruimte om te schrijven en tekenen. Laat iedere leerling zijn eigen idee van vrijheid erbij tekenen of schrijven. Help de groepjes op weg met deze vragen:

- Wat wil je doen in het land Vrijheid?
- Hoe heten de dorpen en steden?
- Welke bergen, rivieren, wegen, bossen, baaien, pretparken zijn er?

- Hoe heten de huizen, de scholen, de gebedshuizen, de stations en dergelijke?

Laat de leerlingen met elkaar namen en ideeën bedenken en gebruik maken van de talen die ze kennen.

Afronden

Vrijheid is dat je mag zeggen en schrijven wat je vindt. Laat de leerlingen een pamflet schrijven. Dat is een blaadje waarop je kort en duidelijk je mening geeft over iets wat jij belangrijk vindt en dat je aan zoveel mogelijk mensen wilt laten lezen. Nodig de leerlingen uit om vrij en ongeremd iets helder onder woorden te brengen wat ze heel stom, vervelend, raar vinden. Bespreek de onderwerpen en de meningen met elkaar. Vraag ook: Waar kun je de pamfletten naartoe sturen? Hoe kun je zorgen dat er naar je geluisterd wordt?

Extra

Een manier om te ervaren wat vrijheid kan zijn, is het uitvoeren van een flashmob: zomaar ergens afspreken met veel mensen en daar dan ruimte en aandacht vragen. Zie het filmpje Wakawaka op kleuropschool.nl als voorbeeld. Laat de leerlingen zelf een flashmob verzinnen, waarbij ze vooraf invulling geven aan wie, wat, waar, hoe, waarvoor. Laat de leerlingen de flashmob uitvoeren op school of ergens anders. Of bekijk een paar filmpjes over flashmobs op kleuropschool.nl en bespreek: Mag iedereen in de openbare ruimte zomaar zoiets doen? Wat mag wel, wat mag niet? En wat als andere mensen er last van hebben?

Wat zou ik doen als ...

Op sommige plekken in de wereld heeft niet iedereen dezelfde vrijheden. Daar worden je vrijheden bepaald door de regering, of door een oorlog, of door mensen die de baas spelen. Sommige mensen in zo'n land mogen alles, anderen niets. Als je een andere huidskleur, een ander ras, een ander geloof, een ander uiterlijk hebt, ben je op sommige plekken niet welkom. Je kunt dit bijvoorbeeld zien in het filmpje over Anne Frank uit de serie *13 in de oorlog*. Wat zou jij dan doen?

Wat zou ik doen ...

als ik niet meer op mijn favoriete speelplek mag spelen?

als ik niet meer naar de bibliotheek mag?

als ik een herkenningsteken moet dragen,
zodat iedereen kan zien dat ik bij een bepaalde groep hoor?

als ik moet melden bij de politie wie ik ben en waar ik vandaan kom?

als mensen die achtervolgd of gediscrimineerd worden, mij vragen om hen te helpen?

als ik niet meer naar mijn favoriete radiozender mag luisteren?

als ik niet zelf mag kiezen waar ik wil wonen?

als ik niet meer naar school mag?

als ik niemand meer kan vertrouwen?

als ik niet meer naar buiten kan?

als ik, zoals Anne Frank, niet meer de wc mag doortrekken?

als ik de hele dag stil moet zijn?

GROEP 7 & 8

Les 3 Wat als ...?

DOEL de leerlingen ontdekken hoe de tijd en plaats van je geboorte je vrijheid beïnvloeden

NODIG

- kopie van werkblad voor iedere leerling
- landkaarten uit les 2
- tekenspullen

NODIG VOOR EXTRA

- Boek *Buiten is het oorlog*

Begin

Kijk samen naar het filmpje '13 in de oorlog: Anne Frank' via kleuropschool.nl. Licht dit filmpje eventueel toe en geef ruimte aan vragen en reacties.

Kern

Lees klassikaal het werkblad. Verdeel de leerlingen in groepjes van drie. Laat elk groepje een *Wat zou ik doen als*-situatie van het werkblad kiezen, en die met elkaar naspelen. Laat de groepjes de gekozen situatie zo duidelijk mogelijk uitbeelden. Een van de drie is de baas, degene die de regels oplegt en handhaaft. De andere twee reageren daarop. Laat ze de situatie uitspelen.

Vervolgens zijn er twee groepsleden de baas, en moet het derde groepslid zich aanpassen en reageren op de regels. Laat de groepsleden van rollen wisselen. Laat ze vervolgens ook nog andere situaties uitspelen: met andere groepjes, of met de hele klas. Bespreek na:

- Welke rol vond je moeilijk? Welke rol vond je makkelijk?
- Wat is het verschil tussen twee tegen een en een tegen twee?
- Hoe reageerde jij? Wat heb je over jezelf geleerd?
- Kun je je voorstellen dat dit in werkelijkheid zo gebeurt?
- In welke landen/plekken op de wereld komt dit voor, denk je?

Afronden

Pak de landkaarten van Vrijheid (uit les 2) er weer bij. Laat de groepjes daar een gebied bij tekenen dat Onvrijheid heet. Elk groepje bespreekt onderling de volgende vragen:

- Hoe ziet 'Onvrijheid' eruit?
- Hoe heten de plekken, straten, rivieren, bergen, baaien daar?
- Hoe zou jij je daar voelen?
- Wat zou je er willen doen?

Extra

- Janny van der Molen schreef een boek over Anne Frank: *Buiten is het oorlog* (Ploegsma, 2013). Bekijk met de groep het filmpje over dit boek via kleuropschool.nl. Vraag de klas: Hoe denk je dat Anne het volhield in het Achterhuis, met zo weinig vrijheid?
- Bekijk filmpjes over vluchtelingen in deze tijd (eveneens via kleuropschool.nl).

Mozes/Moesa en de vrijheid

Mozes/Moesa wordt in Egypte geboren als zoon van een slaaf. In die tijd heerst daar een farao die niet wil dat het Joodse volk verder groeit. Hij besluit dat alle jongetjes die geboren worden, verdrinken moeten worden in de rivier de Nijl. Mozes/Moesa dus ook. Zijn moeder legt hem daarom in een biezen mandje, dat ze laat wegvaren op de Nijl. Ze laat hem vrij. Ze vertrouwt op God: die moet maar voor Mozes/Moesa zorgen.

Mozes/Moesa wordt gevonden door een prinses. Zij ontfermt zich over hem: hij wordt opgevoed als Egyptenaar, in het paleis. Als hij volwassen is, ziet hij hoe hard de slaven moeten werken: het Joodse volk waar hij zelf eigenlijk ook bij hoort. Hij is daar zo boos over, dat hij op een dag een Egyptenaar doodslaat die de slaven slecht behandelt. Daarop moet Mozes/Moesa vluchten.

Hij vlucht naar de woestijn. Daar ziet hij op een dag een braambos branden. Als hij dichterbij komt, praat God tegen hem: 'Mozes/Moesa, ik heb je nodig. Doe je schoenen uit, want je staat op heilige grond. Ik roep je op om mijn volk en jouw volk te redden, dat is jouw taak. Ik ben het, God. Ik zal er zijn, altijd, overal. En ik beloof je dat je met je volk naar een land van melk en honing gaat, bevrijd uit dat angstland Egypte.'

Mozes/Moesa vindt die opdracht moeilijk. Hij zegt tegen God: 'Heer, maak mijn hart open, maak het me een beetje makkelijk, en maak de knoop in mijn tong los. Dan snappen de mensen wat ik zeg. En mag Aaron/Haroen mijn broer, mij helpen? Dan krijg ik door hem meer kracht en kunnen we het samen doen.'

Uiteindelijk vindt de boze farao het goed dat Mozes/Moesa en Aaron/Haroen hun volk wegvoeren uit Egypte. Alle joden maken haastig ongerezen broden en vluchten het land uit. Ze reizen zo snel ze kunnen door de Rode Zee. God heeft een doorgang in de zee gemaakt voor Mozes/Moesa en zijn volk. De farao krijgt spijt dat hij al zijn slaven heeft laten gaan en haalt ze bijna in, maar hij verdrinkt met zijn leger in de zee.

Het Joodse volk, dat slaaf was in Egypte, trekt nu achter Mozes/Moesa aan door de woestijn. Dat is een zwaar leven. Er is niet altijd water. Er is niet veel te eten. God zorgt dat Mozes/Moesa water uit de rots kan slaan. En als de mensen vragen om groente, komkommers, knoflook, linzen en uien, dan regent het brood uit de hemel. Dat brood noemen we ook wel 'manna'.

Mozes/Moesa zoekt contact met God en kan op een berg heel dicht bij Hem komen. Hij is Gods profeet. God geeft hem leefregels mee: tien geboden en meer om te weten wat goed is, een wegwijzer voor hoe je goed kunt leven. Zo weten de mensen wat ze het beste kunnen doen en laten om vrij te zijn.

Het volk trekt oneindig lang, misschien wel veertig jaar, door de woestijn. Maar uiteindelijk is daar het beloofde land: waar rivieren stromen, met melk die nooit zuur wordt en honing voor iedereen. Nu zijn ze eindelijk vrij, en kunnen ze leven op hun eigen grond!

Vrij naar: Koran en Bijbel in verhalen, Marlies ter Borg & Karima Bisschop (Unieboek, 2007)

GROEP 7 & 8

Les 4 Slaaf of vrij?

DOEL de leerlingen onderzoeken wat slavernij en onvrijheid is, en onderzoeken of ze die situaties zelf herkennen

Begin

Geef iedere leerling een A4'tje. Laat de leerlingen vliegtuigjes vouwen. Op het vliegtuig schrijven ze 'Ik ben niet vrij als ...' en vullen deze zin aan. Ieder gooit zijn vliegtuigje door de klas, raapt een ander vliegtuigje op en schrijft daarop 'Ik weet dat er mensen zijn die niet vrij zijn. Ze worden onderdrukt of zijn gevlucht. Ze komen uit .../Ze heten ...'.

Laat de leerlingen de vliegtuigjes nogmaals gooien en oprapen. Nu vullen ze deze zin aan: 'Als ik nog nooit vrij was geweest, zou ik ...' Bespreek vervolgens deze laatste zin met de klas.

Kern

Lees samen het verhaal van het werkblad. Mozes of Moesa is in de Bijbel en in de Koran een belangrijk mens. Hij is de bevrijder van zijn volk. Hij bevrijdde zijn mensen uit een land waar ze vast zaten en slaaf waren. Dit is zijn verhaal in vogelvlucht*. Voer een groepsgesprek naar aanleiding van deze vragen:

- Wat vind je mooi in het verhaal?
- Wat vind je raar in het verhaal?
- Wat herken je in het verhaal uit je eigen leven?
- Wat herken je uit het nieuws?
- Wat zou jij doen als je slaaf was, of als er een 'boze koning' de baas was in je land?

- Wat is voor jou een 'beloofd land vol melk en honing': waar zou dat zijn en hoe ziet dat eruit?
- Wat vind je van de rol van God in dit verhaal?

Afronden

Laat de groepjes de groepslandkaarten verder afmaken. Geef de opdracht om woorden en plekken toe te voegen die een beloofd land kunnen zijn voor mensen die niet goed weten wat 'vrij' is.

Laat de leerlingen vervolgens op hun eigen kaart (uit les 1) opschrijven en tekenen waar zij zich vrij voelen of waar ze in de toekomst vrijheid willen zoeken.

Extra

- Bekijk klassikaal de website van Warchild via kleuropschool.nl. Bedenk met de klas wat jullie kunnen doen voor kinderen in onvrije situaties.
- Kijk via kleuropschool.nl naar een filmpje over slaafvrije producten uit Sri Lanka die in de supermarkt verkrijgbaar zijn. Ga met de klas naar de supermarkt om te zien wat er allemaal te koop is van het 'Fairtrade'-keurmerk.

NODIG

- A4'tje en pen voor iedere leerling
- kopie van werkblad voor iedere leerling
- landkaarten uit les 1 en 3

NODIG VOOR EXTRA

Ik ben vrij ...

NELSON MANDELA:

Ik ben vrij om mijn verantwoordelijkheid te nemen.

ANNE FRANK: Ik ben vrij als ik mijn eigen ideeën kan hebben en mezelf kan zijn.

AUNG SAN SUU KYI:

Ik ben vrij om geen angst te hebben.

ELSA WIEZELL:

Zoals een enorme golf die over mijn hart spoelt, zo houd ik van vrijheid.

JACK MAPANJE:

Ik ben vrij als ik me geborgen voel.

MALALA YOUSAFZAI:

Ik ben vrij door onderwijs.

DALAI LAMA:

Ik ben vrij door geluk en vrede.

GROEP 7 & 8

Les 5 Vrije voorbeelden

DOEL de leerlingen leren legendarische strijders voor vrijheid kennen en brengen hun eigen vrijheid onder woorden

Begin

Bekijk samen de afbeeldingen en lees de teksten uit het boek *Dromen van vrijheid* (Levendig Uitgever & Amnesty International, 2015) via kleurop-school.nl.

Besprek met de groep:

- Welke uitspraak spreekt je het meest aan?
- Over wie wil je meer weten?
- Welke uitspraak begrijp je niet zo goed?
- Welke uitspraak vind je moeilijk?
- Waar ben je het niet mee eens?

Kern

Maak enkele kopieën van het werkblad, afhankelijk van de groepsgrootte. Knip elk werkblad in zeven kaartjes. Laat iedere leerling een kaartje trekken. Leerlingen met hetzelfde kaartje vormen een groepje. Zo ontstaan zeven groepjes. Elk groepje gaat meer informatie zoeken over de persoon die ze hebben getrokken:

- Voor welke vrijheid streed deze persoon?
- Waar speelde deze strijd zich af: in welk land, in welke tijd, onder welke omstandigheden?
- Hoe streed hij of zij voor de vrijheid?
- Hoe liep het af?
- Wat zou die persoon misschien wel doen of veranderen als zij/hij de nu baas werd van ons land of onze school?
- Wat vind je bijzonder aan deze vrijheidsstrijder?

Afronden

Maak de landkaarten uit les 4 mooi af met de landkaartgroepjes. Hang alle kaarten op, als een tentoonstelling over de *Atlas van de Vrijheid*. Laat tot slot iedere leerling een zelfbedacht mini-vlaggetje voor vrijheid tekenen op de eigen landkaart (uit les 1). Laat ze kiezen welke kleur, welk symbool, welke vorm voor hen bij vrijheid past. Ze kunnen zich laten inspireren door de personages die ze tegenkwamen in de lessen, zoals:

Roy: *Ik ben vrij als ik nee mag zeggen tegen de zoen van mijn tante.*

Anne: *Ik ben vrij als mijn geest blijft leven door mijn dagboek.*

Mozes: *Ik voel me vrij als ik vertrouw op God.*

Sluit af in de kring. Laat iedere leerling aan de hand van de mini-vlaggetjes op een feestelijke manier vertellen wat hij belangrijk vindt aan vrijheid, en wat hij heeft geleerd over zijn eigen vrijheid in deze lessen.

Extra

Maak een rap met de groep. Neem daarin deze vragen mee: Hoe kun je vrijheid voelen? Hoe zorg je dat anderen zich ook vrij blijven voelen? Wat moet je dan vooral wel doen? En wat kun je beter niet doen?

Kleur bekennen: Mijn vrijheid, jouw vrijheid

De bouwstenen op deze pagina kun je gebruiken om het thema *Mijn vrijheid, jouw vrijheid* voor te bereiden in een teambijeenkomst. Laat iemand deze bijeenkomst begeleiden, bijvoorbeeld iemand van een identiteitscommissie of werkgroep levensbeschouwelijke ontwikkeling. Deze *Kleur bekennen* kun je desgewenst combineren met de actualiteit. Wat betekent vrijheid in een wereld waar vele duizenden mensen op de vlucht zijn voor oorlog en geweld?

Bouwsteen 1:

Betekenis van vrijheid

NB: Zorg ervoor dat de leerkrachten de introductie van dit nummer (p. 2-3) nog niet gelezen hebben!

NODIG:

A3-vel per groepje van vier • extra A3-vel

Stap 1: Werk met de 'placemat-methode'. Verdeel daarvoor het vel papier in vijf vlakken:

Stap 2: Ga in groepjes van vier om de placemat heen zitten. Ieder schrijft in stilte in zijn eigen vlak wat zijn invullingen van/associaties zijn bij de zin: 'Vrij zijn betekent voor mij ...'

Stap 3: Bespreek binnen het eigen groepje wat is opgeschreven. Kijk of er in het middenvlak gedeelde ideeën kunnen worden opgeschreven over de betekenis van vrijheid.

Stap 4: Hang nog een extra lege 'placemat' op, met zoveel vlakken rond het middelpunt als er groepen zijn. Laat iedere groep de steekwoorden uit zijn eigen middenvlak in een zijvlak schrijven.

Stap 5: Kijk of er uit de inbreng van de groepjes gedeelde ideeën naar voren komen over de betekenis van vrijheid, en noteer die in het middenvlak.

Stap 6: Pak het werkblad van groep 7 & 8/ les 5 erbij. Vul hiermee de ideeën vanuit het team aan: noteer aspecten van vrijheid die nog niet zijn genoemd, maar die het team wel belangrijk vindt. Leg eventueel de werkdefinitie van *Kleur op school* er ook nog naast: *Vrijheid is dat mensen mogen denken, zeggen en schrijven wat ze vinden, en dat ze zonder beperkingen over zichzelf kunnen beslissen, en zich kunnen ontplooien zoals ze zelf willen.*

Stap 7: Laat ieder voor zich vervolgens een uitspraak van het werkblad kiezen waardoor hij/zij zich het meest aangesproken voelt. Laat hem/haar benoemen hoe die vorm van vrijheid er voor hem/haar concreet uitziet.

Bouwsteen 2: Uit de lessen

Pak groep 1 & 2/les 4 en groep 5 & 6/les 3 erbij.

Lees de twee verhalen op de werkbladen.

Bespreek dan in groepjes de volgende vragen:

- Herken jij de twee geschetste situaties? • Wat is de overeenkomst tussen deze twee? Wat zijn verschillen? • Hoe ga jij er zelf mee om als iemand iets tegen jou zegt dat je niet leuk vindt? • Hoe ga je ermee om als je kinderen in jouw groep kwetsende dingen tegen elkaar hoort zeggen? • Wat zou je kunnen zeggen als kinderen zich hierbij beroepen op de vrijheid van meningsuiting?

Lees het verhaal van het werkblad van groep 3 & 4/les 4.

Bespreek vervolgens in groepjes de volgende vragen:

- Hoe kijk jij persoonlijk aan tegen de leefregels die Mozes/Moesa in dit verhaal van God krijgt? • Welke regels spreken je aan, welke vind je minder belangrijk? • Wat vind je goed aan regels? Wat vind je er niet goed of lastig aan? • Kunnen kinderen in jouw groep zich vrij voelen terwijl zij zich aan regels/opdrachten moet houden? • Kunnen kinderen in jouw groep zich vrij voelen als er geen regels zijn? • Hoe belangrijk zijn regels voor jou? • Wat hebben regels volgens jou met vrijheid te maken?